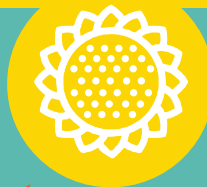
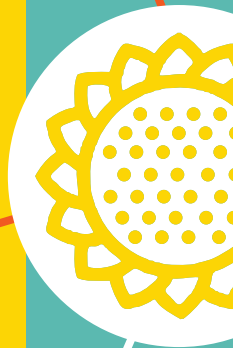

ПОСІБНИК ДЛЯ СТУДЕНТІВ

ДЕМОКРАТІЯ:

Від теорії до практики

ВИДАННЯ ДРУГЕ,
ДОПОВНЕНО

Автор:
Д-Р ГРІР БЕРРОУЗ

ПОСІБНИК ДЛЯ СТУДЕНТІВ

ДЕМОКРАТІЯ: від теорії до практики

ВИДАННЯ ДРУГЕ,
ДОПОВНЕНО

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

Canada

Ця публікація була розроблена Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES) за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), Міністерства міжнародних справ Канади та британської допомоги від уряду Великої Британії. Будь-які думки, викладені у цій публікації, належать автору і не обов'язково відображають погляди USAID, уряду США, Міністерства закордонних справ Канади, уряду Канади або уряду Великої Британії.

Демократія: від теорії до практики. Посібник для студентів.
Видання друге, доповнене.
Copyright © 2019 Міжнародна фундація виборчих систем.
Усі права застережено.

Заява про дозвіл: жодна частина цієї публікації не може бути відтворена в будь-якій формі або будь-якими засобами, електронними чи механічними, включаючи фотокопіювання, запис або будь-який інший спосіб зберігання й пошуку інформації, без письмового дозволу Міжнародної фундації виборчих систем.

Запити на отримання дозволу повинні містити таку інформацію:

- опис матеріалу, дозвіл на копіювання якого бажають отримати;
- опис того, із якою метою буде використано копійований матеріал і в який спосіб;
- Ваші ім'я, посада, назва компанії чи організації, номер телефону, номер факсу, адреса електронної пошти та поштова адреса.

Будь ласка, надсилайте усі запити на отримання дозволу до:

International Foundation for Electoral Systems
2011 Crystal Drive, 10th Floor
Arlington, VA 22202
E-mail: editor@ifes.org
Fax: 202.350.6701

Автор: д-р Грір Берроуз
Переклад з англійської: Галина Герасим, Ірина Бабаніна
Дизайн та ілюстрації: Олена Старанчук
Видавець: Федоров О.М., «Друкарський двір Олега Федорова»,
а/с 24, Київ-205, 04205, Україна, e-mail: relaks-oleg@ukr.net
Друк: ТОВ «АК-ГРУП» 01004, вул. Пушкінська, буд. 45/2 літ. «А»

ISBN: 978-617-7817-17-7

ПОСІБНИК ДЛЯ СТУДЕНТІВ

ДЕМОКРАТІЯ: від теорії до практики

ВИДАННЯ ДРУГЕ,
ДОПОВНЕНО

Автор:
Д-Р ГРІП БЕРРОУЗ

ЗМІСТ

Вступ.....	7
Студентський проєкт	9
Приклади студентських проєктів.....	11
КРОК 1. ВИЗНАЧЕННЯ СУСПІЛЬНО ВАЖЛИВОЇ ПРОБЛЕМИ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	25
КРОК 2. РОЗРОБКА ПЛАНУ ДОСЛІДЖЕННЯ, СПРЯМОВАНОГО НА ВИЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ.....	29
КРОК 3. РЕАЛІЗАЦІЯ ПЛАНУ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	49
КРОК 4. ДОСВІД, ОТРИМАНИЙ ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ.....	58
КРОК 5. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ КРІЗЬ ПРИЗМУ 4-х ТЕМ КУРСУ.....	66
КРОК 6. РОЗРОБКА ПРОЄКТНОЇ ПРОПОЗИЦІЇ ТА ПЛАНУ ДІЙ.....	75
КРОК 7. РЕАЛІЗАЦІЯ ПЛАНУ ДІЙ.....	88
КРОК 8. ПІДГОТОВКА ГРУПОВОЇ ПРЕЗЕНТАЦІЇ.....	89
КРОК 9. ПРЕЗЕНТАЦІЯ ПРОЄКТУ І ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ.....	90
КРОК 10. ІНДИВІДУАЛЬНА РЕФЛЕКСІЯ ЩОДО ДОСВІДУ, ОТРИМАНОГО В ПРОЦЕСІ РОБОТИ НАД ПРОЄКТОМ.....	91
Додаток 1.....	97
Додаток 2.....	98

« Демократія працює, коли громадяни заявляють на неї права ».

Білл Моєрс,

*американський журналіст і колишній
прес-секретар Білого Дому, 22 січня 2007 р.*

ВСТУП

Чому громадянам у демократичному суспільстві важливо «заявляти про свої права» на демократію і як вони можуть це робити? Курс, який ви вивчаєте – «Демократія: від теорії до практики» – допоможе знайти відповідь на першу частину поставленню попередньо питання. У процесі ознайомлення з матеріалами курсу та виконання завдань ви дізнаєтеся про умови, які необхідні для процвітання демократії та про роль громадян у підтримці здорового демократичного процесу. Демократичні системи дають громадянам дуже багато можливостей для участі й висловлювання власної думки з метою впливу на процеси. Це – не просто перевага демократії, а її необхідна умова. Коли громадяни не можуть упоратися з контролем органів влади, з'являється ризик того, що представники влади почнуть діяти тільки у своїх інтересах, інколи навіть зловживаючи правами людини. Тому очевидно, що активна громадянська участь населення – в інтересах як окремої особи, так і суспільства загалом.

Яких заходів мають уживати громадяни, щоб захистити свої права й інтереси та демократичну систему як таку? Багато вчених, які досліджують цю тему, сходяться в тому, що громадяни повинні знати і про свої права, і про те, як функціонує система. Матеріали в підручнику курсу та заняття в аудиторіях допоможуть вам це зрозуміти. Однак самих знань недостатньо: ефективна участь у демократичних процесах потребує ще й певних навичок. Про деякі з них ідеться у вступі до вашого підручника. Ми також перелічили їх тут, аби вам про них нагадати.

НАВИЧКИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ГРОМАДЯНСЬКОЮ УЧАСТЮ В ДЕМОКРАТІЇ:

1. Критично мислити
2. Приймати поінформовані й відповідальні рішення
3. Аналізувати інформацію
4. Оцінювати інформацію
5. Обговорювати складні питання та враховувати різні погляди
6. Усвідомлювати роль упереджень, різних поглядів і контексту, а також оцінювати надійність джерел інформації
7. Відстежувати поточні події та проблеми
8. Формулювати питання на основі наявної інформації
9. Використовувати ефективні стратегії для пошуку інформації
10. Підсумовувати інформацію в усній, писемній чи графічній формах
11. Працювати спільно з іншими, щоб досягати мети
12. Проявляти лідерські якості
13. Вирішувати проблеми
14. Вибудовувати ефективну й раціональну аргументацію

Як громадянам розвинути ці навички? Так само, як і будь-які інші: навичок потрібно вчитися та практикувати їх. Саме процес навчання й розвитку навичок є головною метою студентського проєкту. Цей посібник покликаний допомогти вам у цьому процесі. Деякі завдання в цьому матеріалі призначені для того, щоб допомогти вам покращити навички, необхідні для проведення дослідження, вирішення проблеми й вибудови ефективної аргументації. Ви також зможете навчитися краще налагоджувати контакти із членами та лідерами громад; брати на себе роль лідера й організатора; виконувати завдання, необхідні для досягнення вашої мети. Цей досвід допоможе вам краще зрозуміти роль, яку ви відіграєте як громадянин у суспільстві, а також розвинути потрібні для цього вміння.

СТУДЕНТСЬКИЙ ПРОЄКТ

Під час виконання студентського проєкту ви критично розглядатимете проблему, яку виявите у своїй громаді чи суспільстві загалом. Важливо буде детально дослідити проблему, щоб виявити її причини, дізнатися про інші проблеми, пов'язані з нею, розглянути різні погляди перед тим, як робити висновки та розробляти план дій для вирішення виявленої вами проблеми. Цей процес складатиметься з багатьох кроків. Вам буде необхідно розглянути кожен з тем курсу в контексті вашої проблеми: 1) чи стосується проблема питання прав людини і які варіанти вирішення необхідні; 2) відповідальність органів влади та можливі заходи, яких вони можуть ужити; 3) яку роль відіграє чи може відігравати громадянське суспільство; 4) заходи, яких можуть ужити самі громадяни.

Студентський проєкт складається з кількох компонентів, обов'язкових до виконання. У деяких аспектах проєкт передбачає роботу в групах, однак поряд із цим він містить і низку завдань, які кожен член команди виконуватиме індивідуально. На основі спільного інтересу до вирішення виявленої проблеми у вашому закладі вищої освіти (ЗВО), громаді, місті, регіоні або в Україні загалом будуть створені невеликі групи студентів (від 3 до 6 осіб).

Дотримання кроків, описаних у цьому посібнику, є необхідною передумовою ефективної реалізації проєкту. До кожного кроку в посібнику визначено інструкції, які допоможуть вам в цьому процесі. Кроки проєкту:

КРОК 1. Визначення суспільно важливої проблеми для дослідження	КРОК 6. Розробка проєктної пропозиції та плану дій
КРОК 2. Розробка плану дослідження, спрямованого на визначення проблеми	КРОК 7. Реалізація плану дій
КРОК 3. Реалізація плану дослідження	КРОК 8. Підготовка групової презентації
КРОК 4. Досвід, отриманий під час дослідження	КРОК 9. Презентація проєкту і відповіді на запитання
КРОК 5. Дослідження проблеми крізь призму 4-х тем курсу	КРОК 10. Індивідуальна рефлексія щодо досвіду, отриманого в процесі роботи над проєктом

Реалізація кроків передбачає роботу протягом усього семестру. Розрахований на 15 тижнів графік, що наведений нижче, ви повинні використовувати у своїй діяльності щотижня.

ГРАФІК РОБОТИ НАД ПРОЄКТОМ

- Тиждень 1** – Ознайомлення зі студентським проєктом та визначення проблемних питань
- Тиждень 2** – Вибір проблеми та формування дослідницьких груп (Крок 1, початок реалізації Кроку 2)
- Тиждень 3** – Дослідження (Крок 2, початок реалізації Кроку 3)
- Тиждень 4** – Дослідження (Кроки 3 та 4)
- Тиждень 5** – Дослідження (Кроки 3 та 4)
- Тиждень 6** – Дослідження (Кроки 3 та 4)
- Тиждень 7** – Дослідження (Кроки 3 та 4)
- Тиждень 8** – Дослідження проблемного питання в контексті прав людини та заходів органів влади (Крок 5)
- Тиждень 9** – Дослідження проблемного питання в контексті громадянського суспільства та громадянської участі (Крок 5)
- Тиждень 10** – Розробка проєктної пропозиції та плану дій (Крок 6)
- Тиждень 11** – Розробка проєктної пропозиції та плану дій (Крок 6), початок реалізації плану дій (Крок 7)
- Тиждень 12** – Реалізація плану дій (Крок 7)
- Тиждень 13** – Реалізація плану дій (Крок 7) та підготовка групової презентації (Крок 8)
- Тиждень 14** – Презентація проєкту (Кроки 9 та 10)
- Тиждень 15** – Презентація проєкту (Кроки 9 та 10)

ПРИКЛАДИ СТУДЕНТСЬКИХ ПРОЄКТІВ

Курс «Демократія: від теорії до практики» розпочався в Україні в 2018 році. Восени курс вивчали у п'яти ЗВО, а навесні ця кількість збільшилася до восьми. Впродовж першого року сотні студентів цих ЗВО виконували студентські проєкти. Було досліджено багато проблем, студенти пропонували варіанти їх вирішення, а також починали вживати перші кроки на цьому шляху.

Проаналізуйте чотири приклади студентських проєктів. Коли ви будете їх читати, поміркуйте над такими запитаннями:

1. Якою була проблема?
2. Які з тем курсу мають відношення до проєкту?
3. Які дії вжили студенти?
4. Які кроки призвели до успіху?

Студентський проєкт. Приклад 1

«ЗМЕНШЕННЯ РІВНЯ СПОЖИВАННЯ АЛКОГОЛЬНОЇ ТА ТЮТЮНОВОЇ ПРОДУКЦІЇ НЕПОВНОЛІТНІМИ»

РОЗУМІННЯ ПРОБЛЕМИ

Студенти з'ясували, що випадки продажу алкогольної й тютюнової продукції неповнолітнім помітно почастишали. Усі студенти часто бачили нетверезих підлітків пізно ввечері на вулицях, а також помічали неповнолітніх, які курили. Студенти зрозуміли, що подібний стан речей становить серйозну загрозу як здоров'ю молодих людей, так і майбутньому України, тому вирішили попрацювати над цією проблемою. Для того щоб більш глибоко осмислити проблему, студенти провели дослідження на основі багатьох джерел. Одним із джерел, до якого вони звернулися, були матеріали дослідження, проведеного Українським інститутом соціологічних досліджень імені Олександра Яременка. У цьому дослідженні показано, що 83,4% учнів принаймні раз у житті споживали алкогольні напої, 34,5% безперешкодно купували алкогольні напої в магазинах, а

12,2% при звичаїлися до щоденного куріння. Студенти також переглянули наявне законодавство щодо продажу алкоголю та тютюнової продукції неповнолітнім і виявили, що такий продаж є незаконним. Водночас вони з'ясували, що багато з тих, хто займається продажем цих товарів, не знають чинного законодавства.

Спираючись на отримані під час дослідження дані, студенти визначили собі за мету зменшення споживання алкогольної та тютюнової продукції серед неповнолітніх. Щоб досягти поставленої мети, вони вирішили, що їм потрібно буде працювати в трьох напрямках: підвищення обізнаності неповнолітніх про проблеми та ризики для здоров'я, до яких призводить зловживання алкоголем і тютюном; попередження продавців про можливу відповідальність за продаж такої продукції; а також поширення інформації про проблему з метою посилення поінформованості в суспільстві. До цільової аудиторії вони планували включити переважно неповнолітніх (16-18 років), продавців магазинів і пересічних громадян. Студенти були також переконані в тому, що надважливим завданням є також внесення змін до чинного законодавства, спрямованих на посилення відповідальності продавців, які дозволяють собі продавати алкогольні та тютюнові вироби неповнолітнім. Однак означений напрям діяльності не був включений ними до своєї проектної пропозиції.

ПЛАН ДІЙ

1. Знайти й замовити наліпки про заборону продажу алкоголю та тютюнової продукції неповнолітнім.
2. Узяти наліпки й здійснити «обхід» магазинів у своєму районі, щоб нагадати продавцям у магазинах про відповідальність за неправомірні дії, і розклеїти наліпки в магазинах.
3. Поширити інформацію в Інтернеті про шкоду для здоров'я, якої завдає алкоголь і тютюн.
4. Створити сторінку в Instagram, щоби мати можливість інформувати підлітків у соціальних мережах.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЛАНУ ДІЙ

Було створено акаунт в Instagram.¹ На ній було розміщено дві фотографії, щоб показати, як алкоголь і тютюн впливають на організм людини. Станом на липень 2019 р. сторінка в Instagram мала 137 підписників. Обхід місцевих магазинів включав 12 магазинів міста Харкова. Студенти поспілкувалися з власниками магазинів і продавцями й попередили їх про відповідальність згідно із законодавством за продаж алкоголю й тютюнової продукції неповнолітнім, а також розмістили в їхніх магазинах наліпки з написом такого змісту: «Ми не продаємо тютюн і алкоголь особам віком до 18 років». Студенти планують продовжувати використовувати соціальні мережі в просвітницьких цілях.

¹ / Сторінка студентського проекту «Заборона продажу алкогольної та тютюнової продукції неповнолітнім» в Instagram, https://www.instagram.com/stop_alco_and_tabak/

Студентський проєкт. Приклад 2

«ПРОЄКТ '#ELECTION'»

РОЗУМІННЯ ПРОБЛЕМИ

Студентів стурбував той факт, що багато хто зі студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка не цікавиться виборчим процесом і залишається пасивним у цьому аспекті. Попри усвідомлення відповідальності свого покоління за формування демократії в Україні, попри обурення з приводу корупції, політичного шахрайства й зловживань владою з боку представників органів влади, їхня традиційна реакція – не голосувати. І, замість, за їхніми словами, «боротися з вітряками», вони мріють про те, щоб виїхати за кордон. Особливо ж студентів непокоїла незалученість молоді до громадянських процесів і процесів голосування, зокрема, у зв'язку з тим, що наближалися президентські вибори 2019 р. Вони вважали, що причиною цього є те, що більшість студентів не обізнана з політичними процесами.

Для дослідження проблеми було використано кілька джерел. Студенти ознайомилися з матеріалами дослідження «Українське покоління Z: цінності та орієнтири», яке було проведене у 2017 р. Центром «Нова Європа», Фондом Фрідріха Еберта і соціологічною компанією GfK Ukraine, а також провели власне опитування 104 студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка з приводу їх участі в майбутніх виборах і знань про виборчий процес. Крім того, вони провели інтерв'ю з Анатолієм Олександровичем Масловим, експертом з теорії соціального вибору, доктором економічних наук, доцентом кафедри економічної теорії, макро- та мікроекономіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Результати цього дослідження підтвердили вихідні переконання щодо рівня знань про вибори й політичної й громадянської активності студентства.

За мету своєї пропозиції з вирішення визначеної проблеми студенти визначили: 1) підвищити рівень поінформованості студентів про вибори; 2) підвищити рівень політичної та громадянської активності студентів, а також 3) знизити рівень неучасті студентів у голосуванні на виборах. Цільовою аудиторією стали студенти Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ПЛАН ДІЙ:

1. Провести іронічну воркшоп-гру «Як стати успішним корупціонером?», що реалізується в рамках Проєкту «Інноваційні мистецькі заходи для протидії корупції» громадською організацією «Точка Дотику» за підтримки Антикорупційної ініціативи ЄС в Україні (EUACI).

2. Попрацювати з Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES Ukraine) і провести інтерактивну лекцію про виборчий процес в рамках інформаційної кампанії «Молодь не лайкає, молодь голосує!»
3. Організувати перегляд фільму «Влада» (2018) й провести його дискусійне обговорення в університеті.
4. Реалізувати кампанію серед студентів із метою впливу на погляди щодо низької політичної та громадянської активності. Створити іронічний фотопроєкт на тему байдужості молоді до політичних процесів та стереотипів, пов'язаних із виборами в Україні.
5. Провести повторне опитування учасників, які відвідали заходи.
6. Створити молодіжну ГО «Демократична платформа України».

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЛАНУ ДІЙ

Студенти провели інтерактивні лекції, гру «Брейн-ринг» (інтелектуальну гру з питань виборів), симуляцію виборів разом з IFES; організували в університеті показ фільму «Влада» і його обговорення; провели воркшоп «Як стати успішним корупціонером», а також підготували й поширили у Facebook та Instagram «іронічні» фото. Вони навіть вийшли за межі свого початкового плану дій і провели симуляцію виборів та гру «Брейн-ринг» у кількох інших університетах. Крім того, студенти заснували громадську організацію «Демократична платформа України», щоб продовжити діяльність, спрямовану на підвищення обізнаності молоді в питаннях виборів.

Насамкінець студенти провели опитування, яке було розпочато після реалізації плану дій. Воно засвідчило, що студенти зацікавилися розглядом тем, пов'язаних з громадськими справами, покращили свої знання з цих питань і, схоже, стали готовими відслідковувати політичні події й брати участь у голосуванні. Деякі коментарі від студентів звучали так: *«Усі навколо лише й говорять, що корупція – це погано. Ви показали зовсім інший підхід до неї та не говорили очевидних речей. Мені це дуже імponує»* (Максим, студент 3-го курсу). Або *«Завдяки проведенню інтерактивної лекції я нарешті опинилася в реєстрі виборців. Так-так, вистояла в черзі, із кимось навіть посварилася, але добила свого. Ви мотивуєте!»* (Ольга, студентка 2-го курсу).

Студенти, які реалізовували цей проєкт, підсумували свій досвід такими словами: *«Кожен із нас відчув внутрішню зміну, і ми не маємо на меті змінювати своє «ON» («уперед») на «OFF» («стоп»)»* (Наталія Мандебура, студентка 2-го курсу). Щоб продовжувати це «ON», вони планують і надалі працювати над підвищенням поінформованості громадян про виборчі процеси паралельно з роботою в новоствореній громадській організації задля об'єднання громадян навколо демократичних ідей, підвищення рівня освіченості молоді.

Обираю
по
фейсу!

Люблю
екстрими,
особливо
"каруселі"!

Студентський проєкт. Приклад 3

«ПРАВО НА ЖИТТЯ»

РОЗУМІННЯ ПРОБЛЕМИ

Відправною точкою для студентів стала переконаність у тому, що всі члени суспільства мають справу з питанням «інакшості». Це зумовило їхній інтерес до вивчення питання того, яким є життя людей з інвалідністю, з метою розширення свого кругозору й надання допомоги тим, хто цього потребує.

Дослідження з метою вивчення цього питання включало опитування пересічних мешканців Львова. Львів'янам ставили запитання щодо того, яким вони бачать життя людей з інвалідністю, як би вони описали людей з інвалідністю, чи пристосоване місто для життя людей з інвалідністю і яких заходів, на їхню думку, необхідно вжити для покращення ситуації. Крім того, було проведено опитування осіб із вадами зору та тих, хто пересувається на інвалідному візку. Ці опитування були спрямовані на те, щоб дізнатися більше про життя цих людей, про їхній освітній і професійний досвід, про проблеми, з якими вони стикаються, а також про їхні мрії та цілі. Студенти також зв'язалися з організацією «Львівська майстерня щастя» й провели інтерв'ю з людьми з вадами слуху та керівниками організації, щоб поставити їм аналогічні запитання. Додатково студенти провели інтерв'ю з депутатами Львівської міської ради та радником міського голови з апарату виконавчого комітету Львівської міської ради.

За підсумками дослідження студенти з'ясували, що основною проблемою, з якою доводиться стикатися людям з інвалідністю, є ставлення інших людей. Навколишні ставляться до людей з інвалідністю не толерантно, їм бракує знань про таких людей. Студенти також дізналися, що люди з інвалідністю мають чималий негативний досвід, пов'язаний, зокрема, з таким: викладачі, які не розуміють, як навчати людей з інвалідністю; незадовільний стан доріг, що ведуть до академічних корпусів Національного університету «Львівська політехніка»; дискримінація з боку водіїв громадського транспорту; неналежна соціальна підтримка, яку надає держава; а також нерозуміння й стереотипність мислення з боку громадськості.

Тож проєкт був спрямований на реалізацію таких цілей: 1) висвітлити проблеми, із якими стикаються люди з інвалідністю в повсякденному житті, а також 2) змінити уявлення серед громадян, що життя людей з інвалідністю є неповним і обмеженим. Група визначила дві цільові аудиторії: перша – це органи місцевої влади, які мають повноваження для покращення умов життя людей з інвалідністю; друга – мешканці Львова та Львівської області віком старше 15 років.

ПЛАН ДІЙ:

1. Направити звернення до проректора Національного університету «Львівська політехніка», у якому його поінформувати про результати проведеного дослідження й спонукати до пошуку можливостей для покращення доступу до навчальних корпусів студентів з інвалідністю.
2. Направити звернення до депутатів Львівської міської ради стосовно дискримінації й неналежної фінансової підтримки з боку держави осіб з інвалідністю.
3. Надати фінансову підтримку громадській організації «Львівська майстерня щастя».
4. Створити фільм під назвою «Право на життя»² про проведене дослідження та діяльність групи.
5. Звернутися до новинних засобів масової інформації, щоб вони сприяли поширенню інформації про результати дослідження та фільм серед громадськості.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЛАНУ ДІЙ

Студенти зазначили, що реалізували усе, що планували. Найдієвішим у проєкті став діалог з органами влади, які запросили їх на апаратну нараду до міського голови Львова, щоб обговорити актуальні питання проєкту. Створений студентами фільм «Право на життя» також здобувся на позитивні відгуки й заохотив людей глибше замислитися про життя людей з інвалідністю, подолати деякі поширені щодо цієї категорії осіб стереотипи. Студентів також запросили зробити презентацію фільму у Львівській міській раді та розказати про проєкт на телебаченні.

Вони планують продовжити свою роботу з метою виходу на більш широку аудиторію, що забезпечить інформування більшої кількості людей про ці питання. Студенти дуже мотивовані, оскільки їхня діяльність продовжуватиметься й далі з огляду на те, що одного з авторів проєкту офіційно запрошено працювати до Львівської міської ради як помічника депутата.

Студенти також вважають, що за час проєкту вони й самі змінилися. Вони пояснюють: *«Ми навчилися помічати проблеми, які не пов'язані особисто з нами, навчилися робити щось для інших, не отримуючи від цього ніякого зиску»*. Або *«Наше бачення демократії суттєво змінилося, ми змінили свою думку про бездіяльність органів влади в країні. Ми усвідомили, що якщо певну думку подати правильно, то вас почують, а органи влади, які можуть впливати на життя містян, будуть відкритими до діалогу з вами»*.

2 / Фільм «Право на життя», <https://www.youtube.com/watch?v=48FB8FuN9n0>

Студентський проєкт. Приклад 4

«ЗАПАЛИ ІСКРУ В ОЧАХ ТВОГО НЕЗРЯЧОГО ДРУГА»

РОЗУМІННЯ ПРОБЛЕМИ

Студенти помітили, що в їхньому місті мешкає чимало дітей з вадами зору. Вони припустили, що життя цих дітей суттєво відрізняється від їхнього, тож їх почало хвилювати те, доступ до якого дозвілля мають ці діти.

Передусім студенти попрацювали з інтернет-джерелами, щоб знайти інформацію про людей з вадами зору, забезпечення їхніх прав і дозвілля в Україні. Після цього вони подали запит до Львівської міської ради з метою отримання офіційної інформації про кількість людей з вадами зору у Львові. Також вони провели опитування у Facebook та Instagram, щоб зрозуміти, як суспільство бачить забезпечення прав таких людей.

З результатів своїх досліджень студенти багато чого дізналися. По-перше, вони з'ясували, що у Львові є всього лише одна карткова гра для дітей з вадами зору, яка при цьому дуже дорога. З відповіді на запит щодо отримання офіційної інформації вони дізналися, що станом на початок 2019 р. у Львові мешкає 3455 сліпих або з поганим зором дітей. З опитування, проведеного на вибірці в 482 особи, вони дізналися, що 59 % респондентів мають знайомих, які зовсім не бачать або мають поганий зір. На думку 89 % респондентів, люди з вадами зору в Україні не мають належних умов для проведення дозвілля, а 93 % вважають, що органи влади неефективно вирішують цю проблему. Респонденти також у переважній більшості підтримали ідею створення гри для дітей з вадами зору.

Спираючись на дані проведеного дослідження, студенти поставили собі за мету допомогти дітям, які не бачать або мають поганий зір, шляхом підвищення обізнаності про ті проблеми, із якими стикаються ці діти, серед громадськості, а також створення карткової гри для дітей з вадами зору віком понад 10 років.

ПЛАН ДІЙ

1. Розробити гру для дітей, які не бачать зовсім або мають поганий зір.
2. Координувати процес розробки й виготовлення гри, що включало б зокрема й визначення організацій, які могли б виготовляти цю гру за низькими цінами.
3. Зняти короткометражне відео з метою залучення громадськості до збору коштів на виробництво гри.

4. Провести лекцію в «Інституті соціальних ініціатив» з метою поділитися інформацією про цей проєкт і заохотити людей вирішувати проблеми подібного ґатунку.
5. Розмістити публікацію в тижневику «Аудиторія» Національного університету «Львівська політехніка».

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЛАНУ ДІЙ

Студенти успішно розробили карткову гру під назвою «Think-ери», у яку одночасно можуть грати чотири гравці віком від 10 років. Мета гри полягає в тому, щоб навести приклади, які повинні починатися з певної літери й відповідати словам, що випали на картках учасників. Усі картки були надруковані шрифтом Брайля, щоб діти могли їх прочитати.

Студенти подали чимало запитів для того, щоб знайти місце, де б гру могли недорого друкувати. У процесі пошуку вони з'ясували, що ресурсний центр для осіб з інвалідністю Національного університету «Львівська політехніка» має брайлівський принтер. Працівники центру погодилися на співпрацю й виконали всю роботу за 300 грн, що було набагато менше, ніж ті 3500 грн, за які погоджувалися виконати цю роботу інші організації. Завдяки нижчій вартості виробництва суми, зібраної через пожертви людей, яких не залишило байдужим коротке відео,³ зняте студентами, вистачило.

Студентське відео можна переглянути за посиланням: https://youtu.be/v_-NBW1hYaQ. Таким чином, завдяки своїй роботі студентам удалося підвищити поінформованість із цього питання й подарувати гру, яку вони розробили, у школу-інтернат для дітей з вадами зору м. Львова.

Вони сподіваються тепер, що їхня *«гра спонукає органи влади покращити захист прав осіб з інвалідністю»*, а вони, у свою чергу, *«з радістю продовжуватимуть просування цієї гри в Україні, а можливо, навіть у світі»*. Разом із тим вони чітко усвідомлюють, що для цього знадобляться кошти і потенційне посилення співпраці з неурядовими організаціями. Студенти також зазначили, що *«ми усвідомили, що маємо чимало інструментів для того, щоб змінити життя нашого міста та країни»*.

Зважаючи на інформацію, з якою ви щойно ознайомилися, поміркуйте над такими питаннями:

1. Що спільного було в усіх цих проєктах?
2. Чим різнилися ці проєкти?
3. Що ви для себе відкрили про студентський проєкт?

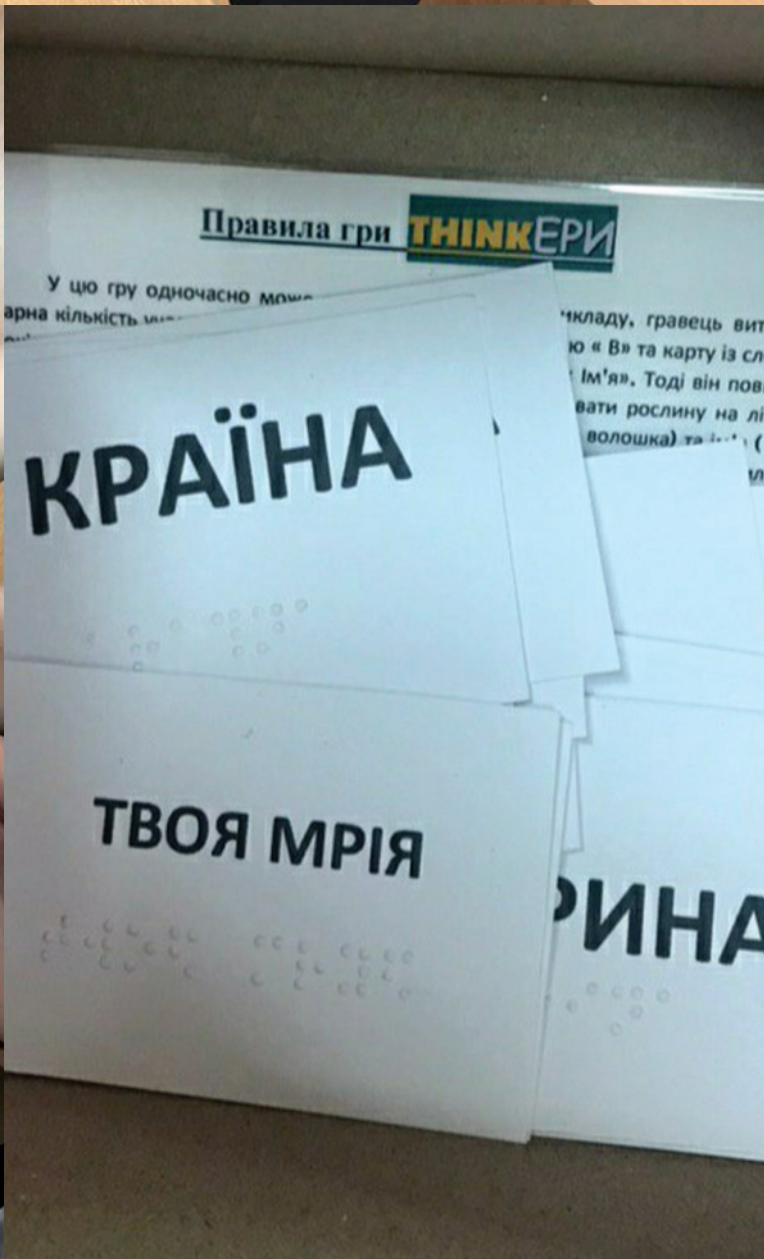
Нині, коли ви вже знаєте про студентський проєкт трохи більше, настав час розпочати свій власний. Ви будете робити це, проходячи кроки й виконуючи дії, визначені в цьому посібнику.

3 / Відео студентського проєкту «Запали іскру в очах твого незрячого друга», https://youtu.be/v_-NBW1hYaQ

АСАДІ ЗОВНІШНЬОЇ
ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

МІНІСТРИ ЗАБОРОНИЛИ СІРАТИ
УКРАЇНИ

УКРАЇНА
В МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

КРОК 1. ВИЗНАЧЕННЯ СУСПІЛЬНО ВАЖЛИВОЇ ПРОБЛЕМИ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

У першу чергу необхідно провести мозковий штурм і скласти список того, що ви й ваші колеги вважаєте проблемами у вашій громаді, регіоні чи українському суспільстві взагалі. Ці проблеми мають бути важливими, такими, що створюють незручності для значної кількості осіб і, радше за все, потребуватимуть колективної взаємодії для їхнього вирішення. Перш ніж обрати проблему, із якою ви працюватимете, необхідно зробити декілька важливих кроків. Цей розділ допоможе вам у цьому процесі.

На етапі мозкового штурму, коли ви ще тільки створюєте список проблем, важливо не оцінювати їх. На цьому етапі ви просто перелічуєте можливі проблеми, які ви й ваші колеги можете розглядати як потенційні теми ваших проєктів. Якщо ви перейматиметеся тільки створенням списку, то будете більш відкритими до проблем, яких, можливо, не зауважили б, якщо б мали попередні уявлення про те, яким буде ваш проєкт. Спершу виявити проблеми може бути складно. У цьому випадку спробуйте поспілкуватися зі своїми друзями, родиною й іншими громадянами України, запитавши в них, які проблеми, на їхню думку, є актуальними для їхньої громади чи всієї країни. Також можете спробувати послухати випуски новин або почитати статті в газетах. Новини мають висвітлювати багато актуальних проблем. Також для визначення проблем у пригоді може стати підручник цього курсу. Прогляньте теми в подальших розділах – і, можливо, знайдете проблему, яка вас зацікавить.

Щойно ви сформували початковий список проблем, задайте собі такі питання:

1. Що мені вже відомо про цю проблему?
2. Чому, на мою думку, визначена проблема є важливою та потребує уваги?
3. Чи володію я достатніми знаннями, щоб визначити, наскільки серйозною є ця проблема?
4. Наскільки мені цікаво дізнатися більше про цю проблему?

Відповідаючи на означені вище питання, ви, імовірно, усвідомите, що деякі пункти початкового списку проблем, визначені під час мозкового штурму, можуть бути виключені. Згодом ви або ваш викладач маєте визначити одну з проблем списку для проведення вами попереднього дослідження. Решта осіб вашої групи проведе попереднє дослідження з інших проблем зі списку моз-

кового штурму. Результати попереднього дослідження будуть поширені серед ваших колег, що дасть можливість ознайомити групу з усіма питаннями до того часу, як буде визначена остаточна проблема для студентського проєкту. Інформація може поширюватися в аудиторії або в електронному форматі, залежно від рішення вашого викладача.

Щоб підготуватися до попереднього дослідження, необхідно заповнити *Робочий аркуш 1 – Попереднє дослідження проблеми студентського проєкту*. Це сприятиме остаточній визначенню і формулюванню проблеми вашого проєкту.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИБОРУ ПРОБЛЕМИ

Не варто обирати дуже особисті проблеми або ті, що стосуються невеликої групи людей. Також не доцільно обирати проблему, яку дуже легко вирішити за допомогою співпраці кількох людей. Прикладом такої проблеми може слугувати незгода двох мешканців багатоквартирного будинку стосовно паркувальних місць для гостей. Урегулювання такої проблеми зазвичай відбувається тоді, коли ці особи досягають згоди. А тепер уявіть, що попередня проблема набула більших масштабів: конфлікти виникають між багатьма мешканцями, і, скажімо, через недостатню кількість безпечних паркувальних місць машини псують невідомі особи. Із цією проблемою кілька осіб чи група людей із-поміж членів громади можуть звернутися до місцевої влади із запитом про надання більшої кількості паркувальних місць або про посилення охорони місцевості поліцією.

Іншим можливим способом вирішення проблеми може стати формування патрулів із числа самих мешканців громади з метою здійснення нагляду за машинами. Щоб досягнути мети, ініціативній групі, яка займатиметься вирішенням проблеми, імовірно, доведеться підвищити рівень обізнаності про проблему й заручитися підтримкою інших членів громади. Це приклад того, як окремі особи чи групи людей можуть ужити заходів, коли виявляють проблему у своїх громадах або загалом в українському суспільстві. Демократія дає громадянам можливості реалізовувати власні права, щоб покращити свій рівень життя та рівень життя інших. Це означає, що громадянство й громадянська участь у демократіях повинні бути активними, а не пасивними.

ВИБІР ПРОБЛЕМИ ВАШОГО ПРОЄКТУ

У результаті проведених вами та вашими колегами попередніх досліджень ви будете більше поінформовані про спектр наявних проблем і зможете обрати саме ту, що, на вашу думку, є найбільш важливою для вас або яку б ви хотіли дослідити більш глибоко. Щойно ви визначитеся з проблемою, яку бажаєте обрати, ваш викладач включити вас до складу групи з іншими студентами, які зацікавлені в тій самій проблемі.

РОБОЧИЙ АРКУШ 1

ПОПЕРЕДНЄ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ СТУДЕНТСЬКОГО ПРОЄКТУ

Проведення попереднього дослідження є важливим кроком, що дає змогу ознайомитися з широким колом проблемних питань, перш ніж прийняти остаточне рішення щодо проблеми для майбутнього студентського проєкту. Наведена нижче таблиця має стати вам у пригоді. Це дослідження надзвичайно важливо провести й поділитися своїми висновками з колегами. На цьому етапі дослідження ви повинні зібрати докази, які переконливо засвідчують наявність проблеми, яку можна вирішити шляхом залучення органів влади, громади або окремих осіб.

ЯКІ ПИТАННЯ В МЕНЕ / НАС Є ЩОДО ЦЬОЇ ПРОБЛЕМИ?	ЯКІ ДЖЕРЕЛА МИ МОЖЕМО ВИКОРИСТАТИ, ЩОБ ДІЗНАТИСЯ БІЛЬШЕ ПРО ЦЮ ПРОБЛЕМУ?

Після того, як ви провели попереднє дослідження, дайте відповідь на запитання нижче. Ваші відповіді можуть допомогти вам визначитися з проблемою, над якою ви захочете працювати в рамках студентського проекту.

ЩО НОВОГО ВИ ДІЗНАЛИСЯ ПРО ПРОБЛЕМУ?

НАСКІЛЬКИ ВИ ЗАЦІКАВЛЕНІ ДОСЛІДЖУВАТИ ЦЮ ПРОБЛЕМУ НАДАЛІ?

НАСКІЛЬКИ ВАЖЛИВОЮ Є ЦЯ ПРОБЛЕМА ДЛЯ ВАС, ВАШОЇ ГРОМАДИ АБО КРАЇНИ?

КРОК 2.

РОЗРОБКА ПЛАНУ ДОСЛІДЖЕННЯ, СПРЯМОВАНОГО НА ВИЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Надзвичайно важливо провести дослідження з метою отримання інформації про проблемне питання до того, як може бути запропонована пропозиція для його вирішення. Коли ви проводите всебічне дослідження й вивчаєте певну проблему під різними кутами, ви дійсно починаєте усвідомлювати складність самої проблеми, зокрема розумієте, чому ця проблема є актуальною, які кроки вже були реалізовані для її вирішення, що відбувається зараз і наскільки результативними є відповідні зусилля. Без ретельного дослідження ви не зможете повністю зрозуміти проблему, а отже, вам не вдасться створити план для її адекватного вирішення. Іноді, коли проектна пропозиція створюється занадто поспішно, вона фактично не дає можливості вирішити виявлену проблему. Наведений нижче приклад допомагає проілюструвати те, що може статися, коли студенти знаходять імовірні шляхи вирішення проблеми, перш ніж зберуть достатньо інформації.

ПРИКЛАД НЕПРАВИЛЬНО ДОСЛІДЖЕНОЇ ПРОБЛЕМИ

Після ознайомлення з прикладом, наведеним нижче, поміркуйте над такими запитаннями:

1. Що привело студентів до неправильного визначення суті проблеми?
2. Які дії сприяли більш глибокому розумінню проблемного питання та реальної проблеми?
3. Чи був початковий план студентів щодо збору грошей для організації позакласних програм практичним вирішенням проблеми, яку було визначено під час додаткового дослідження?
4. Які дії допомогли студентам сформулювати новий план вирішення проблеми?

Група студентів, які мешкали в місті на північному сході США, вирішила, що працюватиме в межах свого проекту над проблемою підліткової злочинності. Усі студенти знали або чули про осіб, які мали проблеми із законом. Коли студенти дослідили проблему глибше, то виявили, що більшість злочинів підлітки в США скоювали в період між третьою й шостою годинами пополудні. За підсумками проведеного інтерв'ювання неповнолітніх правопорушників на додачу було з'ясовано, що вони потрапляли в халепу тоді, коли нудилися й шукали собі якоїсь розваги. Узявши цю інформа-

цію до уваги, група студентів дійшла висновку, що проблема полягала в недостатній кількості позакласних програм під наглядом дорослих. Виходячи зі свого розуміння суті проблеми, студенти запропонували зібрати кошти на створення позашкільних програм і звернутися до місцевих шкіл та органів влади, щоб ті надали гроші та приміщення для цих програм.

Студенти намагалися зрозуміти проблеми, пов'язані з підлітковою злочинністю, й окреслити проблему, яку вони могли б вирішити самостійно. Та коли вони зустрілися з представниками влади, щоб запропонувати їм свій план дій, то виявили, що такі позашкільні програми вже є. То що ж їм залишалося робити в такій ситуації? Невже їхня робота та добрі наміри були марними? Де ж вони помилилися? Помилка полягала в тому, що студенти хибно визначили суть проблеми, бо в процесі дослідження поспішили з висновками.

На щастя, вони мали намір продовжувати роботу над цим питанням і готові були вивчати його детальніше, щоб врешті зрозуміти сутність проблеми. Студенти вирішили провести опитування, щоб дізнатися, скільки підлітків знають про позашкільні програми. Якщо хтось знав про такі програми, у них запитували, чому вони їх не відвідують. Отримані таким чином дані продемонстрували, що більшість підлітків узагалі не мали уявлення про позашкільні програми. А серед тих, хто знав про них, але не відвідував їх, більшість пояснювала це тим, що не мали можливостей дістатися до місця їх проведення.

Таким чином, студенти виявили дві проблеми, які необхідно було вирішити. По-перше, недостатня обізнаність про позашкільні програми. По-друге, відсутність транспортування до місць проведення програм. Завдяки новій інформації студенти змогли попрацювати з адміністраціями шкіл і місцевою владою для більш ефективного поширення інформації про програми й створення дешевих автобусних маршрутів до місць проведення занять.

Цей приклад демонструє важливість якомога глибшого вивчення обраного проблемного питання, перш ніж намагатися визначити, у чому насправді полягає проблема. Важливо також залишатися гнучкими й усвідомлювати, що навіть за умови ретельного вивчення теми вам, можливо, доведеться повторно визначити проблему.

РОЗРОБКА ПЛАНУ ДОСЛІДЖЕННЯ

На цьому етапі проекту вам потрібно буде дізнатися якомога більше про вибране вами проблемне питання. Для цього необхідним буде отримання доступу до інформації з різних джерел і дослідження проблеми з різних сторін. Україй важливо на цьому етапі забезпечити підготовку плану досліджень разом з іншими членами групи та здійснити розподіл обов'язків.

РОБОТА В ГРУПІ ТА ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА

У рамках цього проекту передбачено роботу, яку виконуватиме група, та роботу, яка має бути виконана індивідуально кожним студентом. Тож координація співробітництва з іншими членами вашої групи має вирішальне значення. Усі члени групи повинні погодити план щодо розподілу обов'язків і визначення зон відповідальності за проект. Індивідуальні завдання члени групи повинні регулярно виконувати відповідно до встановлених термінів і напрямів діяльності, визначених у посібнику, а результати виконання завдань мають представлятися в групі. Це можна робити під час особистих зустрічей і / або з використанням інших способів обміну інформацією, наприклад, шляхом розміщення інформації в загальній папці на гугл-диску. Групові завдання та робочі таблиці повинні бути заповнені в групі.

Співпраця має важливе значення

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ЖУРНАЛ ДОКУМЕНТАЦІЇ

Уся індивідуальна робота повинна бути зібрана та представлена в Індивідуальному журналі документації. Кожен студент повинен підготувати Індивідуальний журнал документації відповідно до інструкцій, отриманих від викладача. Ваш викладач може його регулярно перевіряти, тому обов'язково контролюйте своєчасність виконання своєї роботи. Важливо також, аби всі члени групи ділилися результатами своєї діяльності, щоб кожен член групи відчував відповідальність за реалізацію дослідження та результативність роботи й усі вчилися одне в одного.

Ваш план повинен передбачати використання низки методів для збирання інформації з різних джерел. Аналіз інформації з кількох джерел дасть можливість вашій групі побачити виявлене проблемне питання з різних сторін і поглибить ваше розуміння проблеми. У групі обговоріть джерела інформації з наведених нижче списків і визначте ті з них, які були б корисні для того, щоб більше дізнатися про проблему. У межах реалізації дослідницького етапу проекту кожен член групи повинен працювати з інформацією з різних видів джерел, при цьому використовувати як метод аналізу опублікованих джерел, так і активні методи дослідження. Як правило, кожного наступного тижня ви маєте досліджувати нові джерела. Ваш викладач повідомить вам кількість джерел, які необхідно використати у вашому проекті. Усі джерела повинні бути цитовані належним чином (методичні рекомендації щодо реалізації вашого плану досліджень представлені в наступному розділі) та перераховані в Індивідуальному журналі документації. Відповідальність кожного члена групи полягає в тому, щоб узагальнити інформацію і представити її в 1-2 абзацах. Ця інформація повинна бути включена до Індивідуального журналу документації та доведена до відома групи. Рекомендованим є використання всіма групами цифрових засобів для обміну інформацією, наприклад, загальної папки на гугл-диск.

Критерії оцінювання Індивідуального журналу документації студентського проекту наведено в Додатку 1.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДЖЕРЕЛА

Є два типи досліджень, які ви повинні провести, щоб детально вивчити проблему, взяту до розгляду. Спочатку ваша група має вибрати методи для дослідження опублікованих джерел.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОПУБЛІКОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Ви маєте запланувати ознайомлення з багатьма джерелами, щоб подитивитися на факти з різних сторін і знайти їм підтвердження, а також щоб переконатися в достовірності того, про що було повідомлено в новинах або про що хтось говорив. Упродовж перших кількох тижнів дослідження найкраще фокусуватися на інформації, що отримана з опублікованих джерел. Це допоможе вам сформулювати загальне уявлення про проблемне питання й визначити те, яка додаткова інформація вам ще потрібна, для отримання якої доцільним є використання активних методів дослідження (див. про активні методи дослідження далі). Отже, ваш початковий план має передусім бути сфокусований на методах дослідження опублікованих джерел і надалі розширений з метою залучення активних методів в процесі вашого руху вперед. Виняток може становити хіба що інтерв'ювання експерта на ранній стадії вашого дослідження з метою окреслення проблемного питання й збирання попередніх даних щодо теми, щоб зрозуміти, що думає стосовно відповідного проблемного питання група осіб, із якими ви плануєте працювати (наприклад, студенти, особи з інвалідністю тощо).

Щойно план створено, поміркуйте на тим, скільки часу потрібно для роботи з різними джерелами й методами. Майте на увазі, що це – «план», а отже, він може зазнати змін у процесі того, як ви будете більше дізнаватися проо проблемне питання, взяте до розгляду (це буде детальніше розглянуто в Крокові 4).

Пам'ятайте, що всі джерела мають бути перевірені в аспекті їхньої неупередженості та достовірності походження (на це звернуто увагу в Крокові 3 як нагадування, щоб ви продовжували робити це в межах реалізації свого плану дослідження).

- Читання новин, статей, інтерв'ю та інших публікацій
- Аналіз офіційних документів
- Прослуховування подкастів
- Перегляд YouTube або інших відео
- Перегляд відповідних вебсайтів
- Читання брошур або документів, опублікованих певними організаціями

Дізнавшись більше про своє проблемне питання, ви можете починати використовувати активні методи дослідження. Перед тим як вибрати певні методи з переліку, наведеного нижче, поміркуйте, що ще вам необхідно знати з обраної теми і які методи можуть найкраще підійти для того, щоб отримати інформацію, якої ви потребуєте.

АКТИВНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

За використання активних методів дослідження надвзичайно важливо розуміти, який досвід має чи яку позицію в суспільстві займає джерело та як це може вплинути на його бачення певної проблеми й формування упереджень щодо неї. Не менш важливими є звернення до джерел, які репрезентують різні погляди на проблемне питання.

У перші кілька тижнів дослідження корисно визначитися з тим, хто міг би бути проінтерв'юваний та/або опитаний, які зустрічі було б корисно відвідати тощо. Проте не варто поспішати. Перш ніж закривати тему активних методів дослідження й починати розробляти якесь опитування або готуватися до інтерв'ю, варто почекати кілька тижнів і приділити основну увагу аналізу опублікованих джерел. Коли ваша група вирішить, що ви дослідили достатньо опублікованих джерел, знаєте про проблему більше і готові до проведення інтерв'ю або опитування, керуйтеся відповідними вказівками і робочими аркушами.

- Проведення інтерв'ю
- Участь у зустрічах (засіданнях) організації, яка працює з проблемами, пов'язаними з вашою темою
- Подання запиту на отримання публічної інформації та аналіз цієї інформації
- Розроблення й адміністрування опитування
- Інші ідеї щодо дослідження обраної вами проблеми необхідно обговорювати з вашим викладачем

Готуючись використовувати активні методи дослідження, керуйтеся вказівками, які представлені у розділі «Допомога в проведенні активних досліджень: запит на отримання публічної інформації, участь у зустрічах з громадськістю або у засіданнях громадської організації, опитування та інтерв'ювання».

Ваш план дослідження повинен бути розроблений у вашій проектній групі. Щотижня план повинен оновлюватися з огляду на зібрану групою інформацію та з урахуванням рішень щодо подальших напрямів дослідження. Використання *Робочого аркуша 2 – Розроблення плану дослідження* допоможе групі визначити джерела дослідження, що відповідають поставленим цілям, а також здійснити розподіл обов'язків серед членів групи. Ваш викладач може вирішити переглянути ваш план дослідження разом із вами, щоб надати свої коментарі й навіть оцінити його.

РОБОЧИЙ АРКУШ 2 РОЗРОБЛЕННЯ ПЛАНУ ДОСЛІДЖЕННЯ

ВИЗНАЧЕННЯ ЦІЛЕЙ ДОСЛІДЖЕННЯ НА ТИЖДЕНЬ	ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	ІМ'Я ОСОБИ, ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ЗА ВИКОНАННЯ ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ
<p>Ви можете мати декілька цілей для дослідження щотижня. Деякі із цілей дослідження можуть залишатися незмінними впродовж кількох тижнів, однак цілі будуть змінюватися внаслідок появи нових питань, що постають у ході реалізації вашого дослідження.</p>	<p>Пам'ятайте, що ви будете намагатися дослідити різноманітні джерела для того, щоб отримати різні погляди на проблему. Тому керуйтеся цим, коли будете формувати список джерел, які ви будете досліджувати.</p>	<p>Кожен член групи щотижня повинен робити особистий внесок у реалізацію дослідження. У разі потреби двоє або більше людей можуть працювати разом, скажімо, з метою створення та адміністрування опитувань великої кількості людей або проведення інтерв'ю.</p>

ДОПОМОГА В ПРОВЕДЕННІ АКТИВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ЗАПИТ НА ОТРИМАННЯ ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ, УЧАСТЬ У ЗУСТРІЧАХ З ГРОМАДСЬКІСТЮ АБО У ЗАСІДАННЯХ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ, ОПИТУВАННЯ ТА ІНТЕРВ'ЮВАННЯ

Вибравши першочергові джерела для дослідження, ви, можливо, потребуватимете подання запити на отримання публічної інформації, проведення опитування чи інтерв'ю або відвідання громадських зборів чи засідань громадських організацій. Дотримуйтеся вказівок, наведених нижче, що допоможуть вам у виконанні цих завдань.

ЗАПИТИ НА ОТРИМАННЯ ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Якщо ваша група вирішить, що публічна інформація буде корисною для вашого дослідження, наведена нижче інформація може стати вам у нагоді.

Відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації», кожен громадянин України має право надіслати інформаційний запит до органів влади, на який вони повинні відповісти не пізніше п'яти робочих днів з моменту його отримання (або двадцяти днів, якщо запит стосується великого обсягу інформації).

Що таке публічна інформація? Це інформація, якою володіє орган влади (або інший розпорядник публічної інформації, визначений законом) і яка повинна бути надана для ознайомлення за запитом. Наприклад, це може бути інформація про те, скільки коштів виділила влада на будівництво чи на публічну подію/концерт. Усі громадяни України мають право на отримання публічної інформації, якщо така інформація не вважається комерційною таємницею, персональною інформацією або державною таємницею. Для отримання доступу до публічної інформації, треба надіслати запит, указавши в його «шапці» назву органу влади, до якого ви звертаєтесь (той, який володіє інформацією), ваше ім'я й контактну інформацію. Коли це зроблено, напишіть своє запитання, підпишіть листа й поставте дату. Інформаційні запити безкоштовні.

Якщо орган влади відмовляється надавати інформацію, він зобов'язаний повідомити про це громадян. Відмова повинна містити обґрунтування та порядок складання скарги на відмову.

ВІДВІДУВАННЯ ЗУСТРІЧЕЙ З ГРОМАДСЬКІСТЮ АБО ЗАСІДАнь ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Вашій групі може бути корисним відвідування зустрічей, які проводять представники органів влади та / або громадські організації. Дотримуйтеся порад, наведених нижче, щоб підготуватися до цього:

1. З'ясуйте заздалегідь, коли й де буде проходити зустріч.
2. Ознайомтеся з порядком денним зустрічі. Хоча зустрічі можуть відбуватися регулярно, їх теми можуть мінятися, тому заздалегідь з'ясуйте, на коли заплановане засідання, темою якого є питання, яке вас цікавить.
3. Зателефонуйте або надішліть емейл комусь з організації заздалегідь, щоб повідомити, що ви плануєте відвідати зустріч. Це важливо, оскільки там можуть бути спеціальні вимоги, яких потрібно дотримуватися.
4. Підготуйтеся робити нотатки під час зустрічі.
5. Підготуйте питання заздалегідь, щоб бути готовими їх поставити, якщо у вас буде така можливість.

ОПИТУВАННЯ ТА ІНТЕРВ'Ю

ЛЮДИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕНЬ

Люди теж можуть надавати вам інформацію щодо вашої теми, тому, якщо це можливо, варто проводити з ними опитування чи брати в них інтерв'ю. Ви можете вирішити поговорити з експертами, людьми, яких проблема безпосередньо стосується, або з тими, кого вона не стосується безпосередньо, але хто мав схожий досвід чи має свою позицію із цього приводу. Опитування та інтерв'ю з різними людьми допоможуть вам не тільки більше дізнатися про проблему, а й краще зрозуміти різні погляди на відповідну тему. А можливість розглядати ситуацію з різних сторін дасть вам змогу підготувати кращий план дій, спрямований на тих, кого ця проблема стосується безпосередньо.

Повернімося до прикладу з паркінгом і мешканцями багатоквартирного будинку, щоб краще зрозуміти, чому так важливо розуміти різні погляди на проблему. Поміркуйте, скільки різних поглядів може бути пов'язано з питанням паркінгу. Доречно буде скласти список усіх людей і груп, яких стосуватиметься ця проблема або яких вона (або схожа проблема) турбує. У випадку з паркінгом до списку можна включити мешканців, у яких регулярно хтось гостює; мешканців, у яких ніколи не буває гостей або вони бувають дуже рідко; тих, хто мешкає ближче до вулиці; мешканців сусідніх вулиць; дітей, які граються на сусідніх вулицях і їхніх батьків; місцеву поліцію та міського голову; і, зрештою, водіїв служб невідкладної допомоги, які їздять цією вулицею. Запитайте себе, якими могли б бути погляди всіх цих людей на проблему. Можливо, багато хто погодиться з тим, що про-

блема таки є і її треба якось вирішувати, але водночас може таке бути, що не всіх улаштуватиме якесь одне рішення. Скажімо, декого може влаштувати наявність місць для паркування на вулиці, щоб гості змогли там зупинитися, якщо місця вільні. Хто міг би мати таку думку? Інша група може вважати таке рішення неправильним і вимагатиме виділити більше паркувальних місць біля будинку. Яка група, на вашу думку, підтримала б таку ідею? Проводячи опитування або інтерв'ю з представниками різних груп, ви можете отримати різні бачення проблеми. Іноді люди переконані, що вони розуміють, у чому полягає проблема, і знають, як її вирішити, а потім з'ясовують, що ті, кого ця проблема стосується, мають зовсім інші думки із цього приводу.

ПРОВЕДЕННЯ ОПИТУВАННЯ

Опитування є чудовим інструментом для відносно швидкого збирання від людей значних обсягів інформації. Зазвичай опитування проводять на основі опитувальника – записаного переліку питань, які ставлять великій кількості людей. Однакові питання дають змогу досліднику робити висновки про те, як люди, яких опитали, бачать ту чи ту проблему. Проводячи опитування, варто пам'ятати, що так само, як і у випадку з групами, окремі особи часто мають упередження, які залежать від того, яким чином проблема стосується їх або який життєвий досвід вони мають. Іншою проблемою може стати отримання інформації, яка б точно відображала настрої того сегменту населення, який нас цікавить. Дослідники використовують багато різних методів, щоб отримати репрезентативну вибірку.

ВИБІРКА

Для цілей опитування зовсім не обов'язково опитувати всіх людей. Припустімо, що ви досліджуєте проблему, яка стосується літніх людей в одному з регіонів України. Зрозуміло, що майже неможливо опитати всіх літніх людей; але вам все одно треба дізнатися про погляди хоча б певної кількості літніх людей, тобто такої кількості, яка, за вашим переконанням, є репрезентативною щодо більшої групи. Така вибірка буде меншою моделлю більшого сегменту населення, яка представлятиме інтереси й погляди цілої групи. Щоб отримати репрезентативну вибірку, варто звернути увагу на дві речі. По-перше, у кожного із членів більшої групи повинні бути однакові шанси для участі в опитуванні. По-друге, люди, які були обрані для участі в опитуванні, мають дійсно представляти більшу частину своєї групи. Ознайомтеся з прикладом нижче, щоб краще зрозуміти, про що йдеться.

Група студентів досліджує проблему, яка стосується житла для літніх людей у регіоні. Щоб більше дізнатися про цю проблему, вони вирішують надіслати опитувальник місцевому центру, який забезпечує житлом літніх людей. Інформація, яку вони отримають з опитувальника, має знадобитися для того, щоб дізнатися про погляди на проблему тих, кого вона безпосередньо стосується. А тепер уявіть собі, що декілька студентів пішли до цього центру й просто роздали опитувальники

всім, кого зустріли протягом дня. Навіть якщо люди, яких вони зустріли, допомогли зібрати певну інформацію, їхній досвід і погляди аж зовсім не обов'язково відобразатимуть досвід і погляди усіх, хто там мешкає. А що якщо, скажімо, багато з тих, хто живе в цьому центрі, того дня погано почувалися й не могли встати з ліжка, а тому не змогли зустрітися зі студентами? А може, інші мешканці, навпаки, дуже активні й пішли з центру, щоб прогулятися, зустрітися з родиною чи друзями, а тому їх не вдалося опитати. У цьому випадку важливо розуміти, що результати опитувань представлятимуть тільки погляди тих, хто досить активний, щоб покинути свої кімнати, але водночас не настільки активний, щоб далеко відійти від свого житла, або тих, хто просто випадково опинився в тому місці того дня.

Цей приклад показує дві важливі речі, які треба знати про випадкову (рандомну) вибірку й поперечний зріз населення. По-перше, випадкова вибірка означає, що вивчаються погляди всіх представників населення (у цьому випадку — усіх людей, які мешкають у відповідному центрі) і всі вони повинні мати рівні шанси потрапити до вибірки. Наприклад, можна роздати опитувальники всім, щоб вони мали можливість узяти участь. Інший метод, який дослідники використовують, щоб звузати коло осіб, є випадковий вибір тих, кого вони опитують. Іноді всім особам присвоюють номер, а тоді опитують, наприклад, кожну третю людину.

Однак навіть якщо в процесі розподілу опитувальників між людьми, які мешкають у центрі, використали метод рандомізації, вибірка все одно може бути нерепрезентативною. У випадку зі студентами, дані, які вони зібрали, радше репрезентували тільки невелику групу тих, хто міг покинути свою кімнату й узяти участь в опитуванні. А що якщо кожна третя особа, яка отримала опитувальник, виявилася особою, яка може щоденно покидати свою кімнату? У такому разі результати опитування відбиватимуть тільки погляди й досвід мобільних мешканців, що відрізнятимуться від поглядів і досвіду тих, хто прив'язаний до своїх кімнат.

Техніка під назвою «стратифікація» дає можливість цього уникнути. Щоб правильно розділити цільову групу, треба визначити підкатегорії. Скажімо, у наведеному прикладі групу можна поділити на три категорії: ті, хто маломобільні й залишаються в себе в кімнатах; ті, хто регулярно виходять з кімнат, але залишаються в межах території центру; і ті, хто регулярно покидає територію. Як саме ви визначите підкатегорії, залежить від того, що ви намагаєтеся дослідити. Якщо ви хочете дізнатися, чи вік мешканців важливий для розуміння їхніх потреб, визначте категорії за віком. Коли ви виділили категорії, можете вибрати будь-яку частину осіб у межах кожної з них для опитування. Однак майте на увазі, що метод випадкової вибірки варто застосовувати тільки в тому разі, коли загальна група надто велика, щоб опитати всіх. Скажімо, якщо ви опитуєте мешканців багатьох центрів, що надають житло, метод випадкової вибірки може полегшити організацію та збір результатів опитувань і подальшу їх інтерпретацію.

Проводячи опитування або пули, зважайте на те, що бувають випадки, коли зібрати дані, використовуючи метод рандомної вибірки або метод поділу на підкатегорії, неможливо. Найголовніше

в цьому всьому, що ви усвідомлюєте ті обмеження, які пов'язані зі збиранням даних без використання наукових методів. Урешті ви все ж можете певні зібрані вами дані вважати корисними, але перед тим, як робити висновки на їх основі, ви повинні врахувати всі недоліки. З огляду на це під час оприлюднення своїх даних, на основі яких будується ваша аргументація й робляться спроби переконати інших, ви повинні поінформувати зацікавлених осіб про методи, використані для збирання даних, висновки, засновані на цих даних і можливі обмеження в аналізі, пов'язані зі специфікою даних.

ЗБИРАННЯ ДАНИХ ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНІ МЕДІА: ПЕРЕВАГИ Й ОБМЕЖЕННЯ

Соціальні медіа стали популярним інструментом для того, щоб швидко проводити опитування. Однак є серйозні недоліки цього методу, щоб вже аж так на нього покладатися. Наприклад, є велика ймовірність того, що опитування, яке ви вирішили провести у мережі Facebook, не буде ні рандомним, ні репрезентативним. Випадки, коли такі опитування можуть стати в пригоді, переважно стосуються адміністрування конкретної Facebook-групи, до якої входять, наприклад, члени університетського клубу. У цьому разі групою, яку ви вивчаєте, відповідно будуть члени цього клубу. Якщо всі члени групи отримали відповідне повідомлення й мали достатньо часу, щоб відповісти на запитання опитувальника, результати можуть бути репрезентативними в межах групи, проте і їх репрезентативність усе ж буде залежати від того, хто взяв участь в опитуванні та як багато членів клубу пройшли опитування.

Плануючи опитування через соціальні медіа, ураховуйте, хто саме користується цими медіа. Зазвичай доводиться застосовувати додатковий метод для включення у вибірку тих осіб, погляди яких нас цікавлять, але які не користуються соціальними медіа на постійній основі. Якщо цієї рекомендацією знехтувати, окремі групи осіб можуть бути не опитані, що серйозно позначиться на достовірності отриманих даних. Завжди враховуйте, від кого ви хочете отримати інформацію і яким чином можна вийти на велику й репрезентативну аудиторію.

РОЗРОБКА ОПИТУВАЛЬНИКА

Розробити хороший опитувальник не так просто, як може здаватися на перший погляд. Неправильно сформульовані питання можуть стати причиною отримання недостовірної інформації або недоречних даних. І навпаки, правильно сформульовані питання допоможуть вам отримати саме ту інформацію, яка вам потрібна. Ось кілька порад, які варто врахувати в процесі створення опитувальника:

- Точно визначте, яку саме інформацію ви хочете отримати. Перш ніж складати питання, обдумайте, з якою метою ви проводите опитування. Тоді переконайтеся, що кожне питання допоможе вам отримати потрібну інформацію.

- Не ускладнюйте питань. Кожне питання повинно бути максимально чітким, щоб не виникло непорозуміння щодо того, про що йдеться.
- Уникайте питань, у яких насправді йдеться про якісь дві речі одночасно. Ось приклад такого питання: «Як батьки й студенти сприйняли нові вимоги?». Звісно, вас може цікавити і те, й інше, але відповідь кожної з груп може відрізнятись, тому ви повинні поставити два окремі запитання.
- Короткі опитувальники загалом кращі, тому запитуйте тільки про необхідну інформацію. Спробуйте залишатися в межах 6-10 питань, щоб ваша аудиторія не змудилася чи не розлютилася в процесі опитування й не почала ставитися до справи легковажно.
- Уникайте провокаційних або упереджених питань. Вони повинні бути сформульовані нейтрально й не демонструвати ваших поглядів на проблему. Скажімо, запитання «Чи думаєте ви, що нове обіднє меню пропонує кращий вибір здорової їжі, ніж попереднє?» уже підказує учаснику відповідь: так, нове меню краще. Це може вплинути на точність відповідей. Кращим буде запитання: «Що ви думаєте про нове обіднє меню порівняно зі старим?».
- Подайте свої запитання в чіткій і структурованій формі. Чітка структура спростить вашим респондентам процес надання відповідей.
- Якщо ви пропонуєте варіанти відповідей, переконайтеся, що вони досить різноманітні, щоб відобразити всі можливі погляди на проблему. Скажімо, якщо ви питаєте про те, як часто люди щось роблять, достатній спектр варіантів включатиме відповіді «завжди», «зазвичай», «іноді», «рідко» й «ніколи». Якщо варіантів буде більше, люди матимуть труднощі з тим, щоб вибрати той, який точно описує їхні погляди й звички.

ПРИКЛАДИ ПИТАНЬ ДЛЯ ВАШОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Ось кілька прикладів питань, які може використовувати орган влади для отримання інформації щодо показників ефективності своєї діяльності. Зауважте, що тут є декілька різних типів запитань: запитання з кількома варіантами вибору; запитання, де відповіді необхідно проранжувати; запитання, на які треба надати розгорнуту відповідь. Проглядаючи ці приклади, зверніть увагу на те, як застосовані в них поради, наведені вище.

ПИТАННЯ З ВАРІАНТАМИ ВИБОРУ

Приклад 1: Ви є громадянином? Будь ласка, позначте правильну відповідь.

Так / Ні

Приклад 2: Скільки вам років? Будь ласка, позначте свою відповідь у відповідному рядку.

_____ А) 18-25 _____ Б) 26-35 _____ В) 36-45 _____ Г) 46-59 _____ Г) 60 або більше

Приклад 3: Скільки разів ви телефонували до нашої служби минулого місяця, щоб повідомити про свою проблему? Будь ласка, зазначте свою відповідь навпроти відповідного варіанта.

- Один раз
- Двічі
- Тричі
- Понад три рази
- Не знаю/не впевнений/а

ПИТАННЯ, ДЕ ВАРІАНТИ НЕОБХІДНО ПРОРАНЖУВАТИ

Приклад 4: Будь ласка, проранжуйте фактори залежно від ступеня їх важливості для вас під час звернення до нашої служби, позначивши свою відповідь у відповідній клітинці навпроти фактора (1 – найважливіший, 5 – найменш важливий)

Оцінка сервісу	1	2	3	4	5
Очікування на відповідь					
Очікування на лінії					
Навички обслуговування представника, який працює з клієнтами					
Знання представника, який працює з клієнтами					
Вирішення проблеми					

Приклад 5: Представник, який працює з клієнтами, мав ґрунтовні знання про проблему. Будь ласка, позначте свою відповідь.

Повністю погоджуюся _____ **Повністю не погоджуюся** _____
Частково погоджуюся _____ **Не можу нічого сказати з цього приводу** _____
Частково не погоджуюся _____

ВІДКРИТЕ ЗАПИТАННЯ

Приклад 6: Як би ми могли покращити ваш досвід спілкування з нашою службою? Будь ласка, зазначте одну чи дві пропозиції, які допомогли б нам покращити рівень обслуговування.

ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕРВ'Ю

Інтерв'ю – це корисний спосіб отримати більше детальної інформації від респондентів. Ще вони дають людям можливість пояснити свої погляди, надаючи відповіді на додаткові запитання. Також це нагода поділитися інформацією, яка здається важливою, але якою не цікавляться в опитувальниках.

Перед тим, як розпочати інтерв'ю, важливо визначити мету чи причину його проведення. Це допоможе зрозуміти, кого опитати та як вибудувати розмову. Скажімо, якщо вас цікавить фактологічна інформація, варто опитати експерта. Якщо ви хочете довідатися про погляди якоїсь групи, наприклад, літніх людей, вам треба буде обрати кількох осіб із цієї групи, які перебувають у різних умовах (деякі мешкають у пансіонатах для літніх людей, інші – із родиною, треті – живуть самі), щоб визначити, у яких важливих аспектах їхні відповіді схожі або різняться. Визначення власних цілей допоможе вирішити, скількох людей варто опитати та як структурувати запитання.

Є два базові підходи до розробки інтерв'ю: структурований і неструктурований. За структурованого підходу питання, які ви поставите своїм респондентам, треба підготувати заздалегідь. Перевагою такого підходу є те, що ви зможете сфокусуватися на тій інформації, яка вам потрібна. Іншою перевагою є можливість порівняти відповіді респондентів, щоб побачити, є у них спільний досвід чи, навпаки, у їхніх відповідях спостерігаються суттєві відмінності. Недоліком є те, що в респондентів може бути додаткова інформація, яка буде вам корисною, але ви не отримаєте її, оскільки питання відомі наперед. Іноді інтерв'юер запитує, чи є щось, що респондент хотів би додати наприкінці структурованого інтерв'ю. Це дає респонденту можливість поділитися важливою для нього інформацією, яка може бути важливою й для дослідника.

Іншим способом проведення інтерв'ю є неструктурований. За такого підходу інтерв'юер вступає в розмову з респондентом і ставить питання залежно від отриманих відповідей. Такий формат може стати вам у пригоді, щоб отримати від особи детальнішу інформацію, але він не дає можливості порівнювати відповіді респондентів, як за структурованого підходу. Неструктуровані інтерв'ю складніше контролювати, і недосвідчені дослідники можуть закінчити таку розмову, усвідомивши, що так і не отримали відповідей на важливі питання. З огляду на це ми пропонуємо вам провести принаймні частину інтерв'ю для свого проекту в структурованому форматі.

Щоб підготуватися до розроблення питання для опитувань чи інтерв'ю, скористайтеся *Робочим аркушем 3 – Підготовка опитування* і *Робочим аркушем 4 – Підготовка до інтерв'ю*.

РОБОЧИЙ АРКУШ 3 ПІДГОТОВКА ОПИТУВАННЯ

Якщо ви почнете готуватися до проведення опитування заздалегідь, то матимете можливість одержати саме ту інформацію, яка вам корисна для дослідження. Надання відповідей на питання, що наведені нижче, та слідування вказівкам дасть вам змогу створити добре розроблене опитування.

QUESTIONS:

1. Яка мета опитування? Подумайте, що саме ви хотіли б дізнатися з опитування. Ваші цілі допоможуть під час прийняття інших рішень стосовно опитування.

2. Хто є цільовою групою в опитуванні? Подумайте з позиції визначених цілей, які групи людей можуть надати вам потрібну інформацію?

А. Ми намагатимемося визначити випадкову вибірку? Якщо так, як ми плануємо зробити це?

Б. Ми намагатимемося ми сформувати поперечний зріз населення? Які підгрупи необхідно визначити?

В. Якщо ми не плануємо рандомізувати та/або робити поперечний зріз населення, як це може вплинути на результати опитування?

3. Залежно від цілей дослідження, визначте, чи варто проводити кілька опитувань для різних груп. Наприклад, якщо ви вирішили, що варто провести дослідження серед студентів і викладачів із певної освітньої проблеми, то варто те саме опитування використовувати для обох груп чи варто провести різні опитування в кожній із груп?

4. Уважно погляньте на визначені цілі та вказівки з розроблення питань для опитування, потім почніть створювати питання.

А. Чи в питаннях дотримано вказівок?

Б. Чи питання допомагають вам одержати відповідну інформацію та досягти цілей?

В. Чи можна вилучити деякі питання?

5. Як ми адмініструватимемо опитування? Зважте потенційні «за» й «проти» різних методів, таких як використання технологій, усні чи письмові опитування.

РОБОЧИЙ АРКУШ 4

ПІДГОТОВКА ДО ІНТЕРВ'Ю

Якщо ви почнете готуватися до проведення інтерв'ю заздалегідь, це дасть можливість одержати саме ту інформацію, яка корисна для вашого дослідження. Надання відповідей на питання нижче та дотримання вказівок щодо проведення інтерв'ю допоможуть вам у цьому процесі.

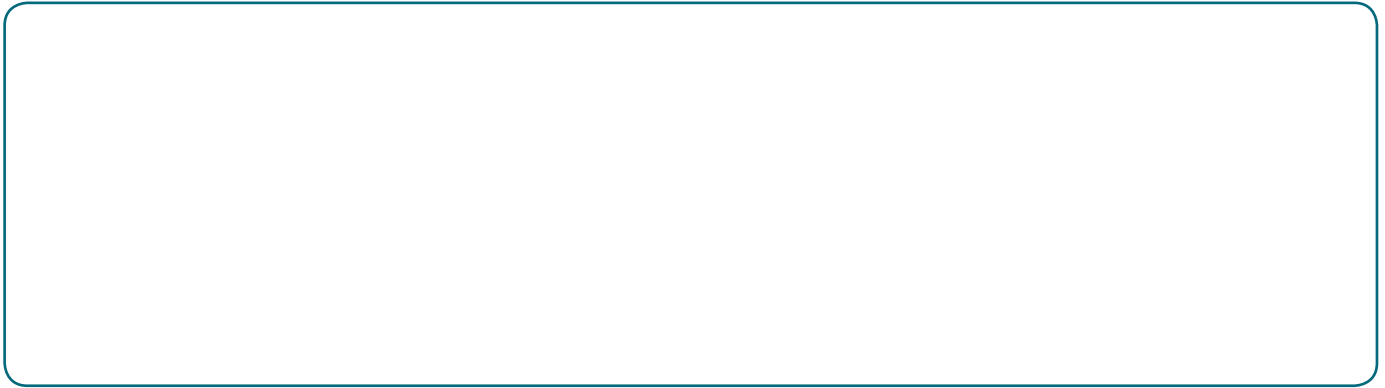
ПИТАННЯ:

1. Яка мета інтерв'ю? Продумайте, що ви хотіли б дізнатися з інтерв'ю? Ваші цілі допоможуть у прийнятті інших рішень під час підготовки до інтерв'ю.

2. У кого вам варто взяти інтерв'ю? Подумайте з погляду визначених цілей про те, які особи можуть надати вам відповідну інформацію? Чи важливо брати інтерв'ю в різних людей, наприклад, експертів з певної теми, осіб, на яких прямо впливає відповідна проблема, друзів або членів родини тих, на кого вплинула проблема, політиків, членів громадських організацій, які займаються цією проблемою? Усі ці особи можуть надати цікаві факти та висловити своє бачення питання. Зробіть список усіх, у кого ви хотіли б узяти інтерв'ю, та подумайте, як зв'язатися з ними та вмовити співпрацювати.

3. Перегляньте складений вами список у питанні 2 та подумайте, чи відрізнятиметься інформація, яку ви отримаєте від цих людей.

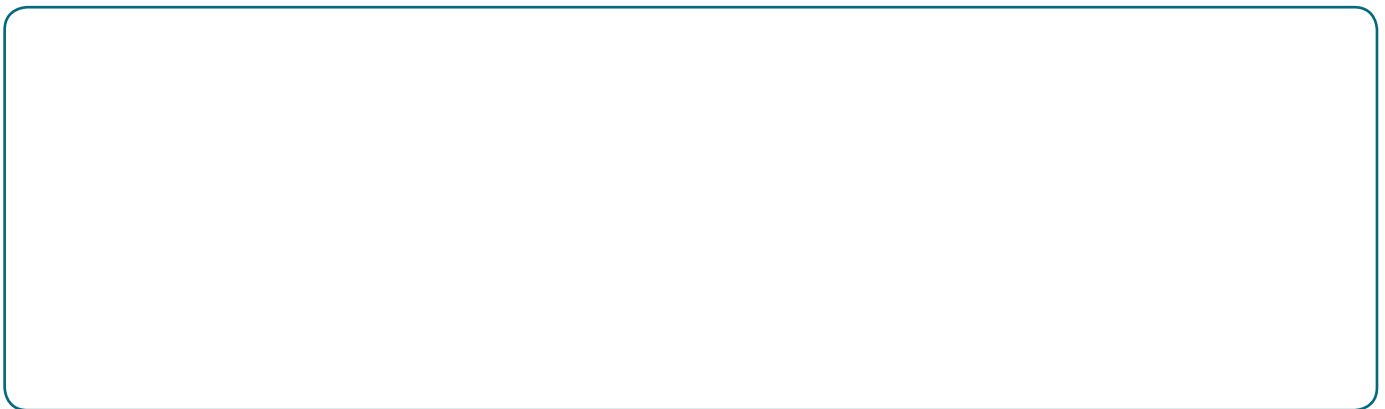
4. Спираючись на відповіді на питання 1, 2 та 3, визначте, який формат ви використовуватимете для інтерв'ю та які питання задаватимете. Перегляньте рекомендації з підготовки до інтерв'ю.

5. Перегляньте ваші плани та питання, щоб визначити, чи допоможуть вони вам одержати потрібну інформацію і досягти ваших цілей.

6. Як ви записуватимете інформацію під час інтерв'ю? Плануєте ви робити нотатки чи використовуватимете пристрій для аудіозапису? Якщо ви вирішили використовувати пристрій для аудіозапису, переконайтеся, що маєте на це дозвіл.

КРОК 3. РЕАЛІЗАЦІЯ ПЛАНУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Формальний етап дослідження триватиме протягом перших 8 тижнів семестру. Дослідження може проводитися індивідуально та у співпраці з членами вашої проєктної групи. Наприклад, двоє або більше осіб можуть розробити опитування разом (співпраця), а потім кожен окремо проводить опитування та здійснює збір даних (індивідуальна робота). Увесь цей час необхідно дотримуватися плану групового дослідження, і щотижня члени групи повинні інформувати одне одного про результати реалізованих досліджень і отриманий досвід. Крім цього, кожен член групи має узагальнити інформацію й додати її до Індивідуального журналу документації. Для проведення ефективного дослідження, необхідно постійно дотримуватися керівних принципів, наведених нижче, а також у *Робочому аркуші 5 – Виявлення упередженості*.

ПОРАДИ ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ

ДОСЛІДЖЕННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ДРУКОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

У процесі дослідження дуже важливо критично оцінювати всі ресурси, які ви вивчатимете, щоб визначити, наскільки вони можуть бути корисними. Загалом, усі матеріали доцільно аналізувати за такими аспектами:

- релевантність;
- авторство;
- достовірність;
- упередженість;
- актуальність.

РЕЛЕВАНТНІСТЬ

Релевантність джерел – найперше, із чим треба визначитися. Зараз людям доступно більше інформації, ніж коли-небудь раніше. Простий пошук у гуглі може запропонувати вам тисячі по-

силань. Як же особі залишатися сфокусованою на важливій для дослідження інформації й не відволікатися на непотрібні чи неточні матеріали? Один зі способів вирішення цієї проблеми – чи то в процесі пошуку в Інтернеті, чи під час пошуку даних у базі бібліотеки – якомога точніше вказувати ключові слова в пошуковому рядку. Звужьте коло свого пошуку, додавши слова, які стосуються безпосередньо вашої проблеми.

До прикладу, у випадку, про який ішлося вище, студенти почали пошук із «підліткової злочинності» й отримали цілу купу результатів. Їм знадобилися б тижні або навіть місяці для того, щоб із цим розібратися. Більш точна термінологія чи фрази на зразок «причини підліткової злочинності серед молоді в містах США» звужить коло посилань і дасть змогу отримати результати, які краще відповідатимуть запиту.

Після того, як ви звужили коло пошуку, є ймовірність того, що не надто корисні джерела все ж траплятимуться. Прогляньте матеріали, зважаючи на кілька важливих питань, наприклад: «Як тут визначена проблема?»; «Чи визначення проблеми стосується моєї теми?»; «Чи є тут якась нова інформація, якої я ще не маю?»; «Чи допомагає мені джерело зрозуміти проблему краще?».

Якщо відповідь на більшість із цих запитань ствердна – цілком імовірно, що це джерело відповідає темі вашого дослідження.

АВТОРСТВО

Вашим наступним кроком має бути ідентифікація автора джерела. Якщо ваше джерело – новини чи наукові статті, то це не завдасть вам клопоту. Коли ви дізналися ім'я автора, важливо з'ясувати рівень його компетентності в цій темі. Якщо це наукова стаття, дізнайтеся, де автор працює, і чи має науковий ступінь у відповідній сфері. Це особливо важливо, якщо ви хочете процитувати цю особу, як експерта з вашої теми. Якщо в процесі дослідження ви використовуєте друковані медіа, дізнайтеся про редакційні стандарти вашого джерела. Пошукайте інформацію про це медіа в Інтернеті, щоб дізнатися думку інших про його надійність. Важливо дізнатися, як оцінюють ваше джерело інші журналісти чи організації, які представляють журналістів. У професійному медіасередовищі до різних публікацій ставляться по-різному. Якщо ви знайшли релевантну й цікаву інформацію у виданні, яке не отримало високої оцінки, то для підтвердження точності такої інформації пошукайте схожі матеріали в більш поважних новинних джерелах.

Якщо ви вирішили покладатися на інтернет-джерело, отримати інформацію про автора (авторів) може бути трохи складніше. Для початку знайдіть інформацію хоча б про організацію, яка публікує інформацію чи адмініструє вебсайт. Якщо ім'я автора вказане, то швидкий інтернет-пошук імені цієї особи допоможе дізнатися, які ще статті він або вона написали, до яких організацій належить, що про нього чи про неї думають інші. Якщо ви знайшли на вебсайті дані тільки про організацію, важливо знайти ту ж інформацію про організацію, яку ви б шукали про автора.

Ця інформація допоможе з'ясувати чи є ця особа (організація) експертом із питання, яке вас цікавить, на чому ґрунтуються її знання, чи має вона особистий інтерес, поширюючи певну інформацію. Ми детальніше обговоримо це в підрозділі «Упередженість». Якщо ви не можете знайти ні імені автора, ні інформації про власника сайту, де опубліковано матеріал, це може свідчити про ненадійність джерела.

Не завжди обов'язково цитувати тільки експерта з вашої теми. Звичайні люди теж можуть допомогти подивитися на проблему з іншого боку, особливо якщо вона стосується їх особисто. Однак під час проведення вашого дослідження все ж украй важливо розрізняти висновки, які базуються на наукових дослідженнях (які найчастіше представлені в науковій літературі); державних базах даних; даних поважних вітчизняних або міжнародних організацій чи медіа, на які можна покладатися, і поодинокі свідчення. Загалом, досвід однієї чи двох осіб не є систематичним і, крім того, може стосуватися дуже виняткових або незвичних випадків. Тому, якщо ви у своєму дослідженні вирішите посилатися на слова окремих осіб, спробуйте знайти додаткові джерела інформації чи інших осіб, які зможуть підтвердити, що це не поодинокий випадок.

ДОСТОВІРНІСТЬ

Достовірність даних пов'язана з рівнем довіри до джерела. Щоб зрозуміти проблему і, врешті, побудувати аргументацію на користь свого плану дій, вам варто впевнитися в тому, що ви можете покладатися на ту інформацію, яку використовуєте. Саме тому дуже важливо довіряти джерелам. Міркування окремих осіб, особливо тих, хто не є експертом у відповідній сфері, можуть бути спотвореними або неточними. Деякі особи можуть просто мати недостовірну інформацію, тоді як інші можуть свідомо намагатися вводити в оману. Завжди перевіряйте свої джерела, щоб упевнитися в їхній надійності. Якщо інформація базується на дослідженнях, надана експертом чи опублікована поважною організацією, то їй зазвичай можна довіряти. Прикладами таких організацій можуть слугувати: ООН, Amnesty International або великі інформаційні агентства, як, наприклад, CNN чи BBC. Однак ніколи не завадить перевірити, чи версії різних джерел збігаються. Чим більше джерел, які можуть підтвердити вашу інформацію, ви знайдете, тим більш упевненими можете бути в її достовірності.

УПЕРЕДЖЕНІСТЬ

Як уже згадувалося, важливо розуміти, чи має певний автор або якась організація особистий інтерес, поширюючи інформацію. Інформацію, навіть якщо це статистичні дані, можна використовувати для висвітлення багатьох поглядів. Розгляньмо, наприклад, випадок з містом, яке намагається розподілити кошти на фінансування шкіл. Нещодавні результати тестування демонструють, що багато учнів міста не можуть впоратися із завданнями з математики й природничих наук відповідного рівня. Поміркуймо, як різні групи можуть використовувати ці дані, щоб розподілити кошти в найзручніший для себе спосіб.

Скажімо, одна група може бути зацікавленою в тому, щоб упровадити нові стандарти для найму, покращення кваліфікації й кар'єрного просування вчителів. Ця група може використати результати тестування учнів для обґрунтування ідеї про те, що не варто продовжувати контракт з окремими вчителями, натомість кошти краще витратити на залучення й виплату зарплати вчителям із вищим рівнем кваліфікації в математиці та природничих науках. Однак інша група, до складу якої входять учителі, може по-іншому інтерпретувати дані й вимагати інших шляхів вирішення проблеми. Така група може звернутися до шкільних адміністрацій із проханням виділити кошти на позакласні програми розвитку з математики та природничих наук, апелюючи до того, що учні потребують кращої підтримки в цих царинах, а розробка нових програм покращить їхні результати за підсумками тестувань. Можливо, третя група вбачає причину проблеми в шкільних навчальних планах. Вона стверджує, що результати тестування доводять, що навчальні плани застаріли й потребують перегляду, щоб наповнення уроків відповідало програмі стандартизованого тестування, яке проходять учні. Ця група пропонує витратити гроші на те, щоб найняти експертів, які перепишуть навчальні плани з математики та природничих наук.

І, зрештою, є остання група, яка взагалі не хоче, щоб школа знайшла спосіб, у який можна покращити рівень успішності учнів. Ця група зацікавлена в дискредитації державних шкіл, бо хоче залучити учнів до приватної школи, тож вона використовує дані, щоб переконати батьків і громадськість, що державні школи не можуть забезпечити якісну освіту дітей. Можливо, частина батьків також підтримає таке бачення й використає дані про результати тестування, щоб довести іншим батькам, що ті не повинні віддавати своїх дітей на навчання до державних шкіл.

Яка з вищезазначених груп має рацію? Усі вони апелюють до тих самих даних для адвокації власних цілей. І хоча дані точні, різні інтереси кожної з груп створюють упередженість, яка впливає на те, у який спосіб кожна з груп говорить про ці дані. Замало просто прийняти висновки групи, тому що вона, мовляв, наводить дані. Потрібно також ураховувати цілі цієї групи чи особи.

Ось ще один момент, який варто взяти до уваги: чи не відбулося ніяких маніпуляцій із даними задля просування цілей групи? Припустімо, що дані тестування дослідили детальніше й виявили, що оцінки однієї конкретної підгрупи були набагато нижчими за оцінки більшості учнів. Насправді, більшість учнів склали тест із задовільними оцінками, але оцінки конкретної підгрупи були такими низькими, що загальний середній бал значно знизився. Цю підгрупу можуть представляти учні з дуже різними потребами й особливостями.

Можливо, до цієї підгрупи входять учні з інвалідністю або діти іммігрантів, які, можливо, розмовляють удома іншою мовою. У кожному із цих випадків дуже важливо взяти до уваги цю нову інформацію, перш ніж приймати будь-які рішення щодо того, як витратити шкільні кошти чи до якої школи віддавати дітей.

Однак уся ця нова інформація не принесе користі жодній зі схарактеризованих вище груп. Навпаки, для них у процесі наведення аргументів доцільніше буде поділитися тільки середнім балом. Чи дійсно загальний середній бал неправдивий? Ні. Але це також не означає, що він допоможе зрозуміти правду про успішність учнів під час тестування.

Що цей приклад демонструє нам у стосунку до питання застосування даних? Які запитання він спонукає ставити в процесі дослідження? Важливо стояти на критичних позиціях під час проведення дослідження. Додаткові запитання мають стати нормою. У процесі дослідження ви використовуватимете *Робочий аркуш 5 – Виявлення упередженості*, який надасть пояснення щодо того, як виявити можливі упередження й поміркувати над тим, що робити з упередженим джерелом. Упереджене джерело не варто відкидати – його треба зрозуміти. Важливо поміркувати над користю таких джерел і пошуком альтернативних варіантів. Загалом, якщо ви з'ясували, що якесь із джерел упереджене, пошукайте додаткові джерела для отримання різних поглядів на проблему або для підтвердження інформації.

АКТУАЛЬНІСТЬ

Те, коли інформація була отримана й опублікована, надзвичайно важливо знати. Інформація, яка здається переконливою, але базується на дослідженні, яке провели 15 років тому, може бути не актуальною. Скажімо, статистичні дані, відповідно до яких 60 % дітей не вміє читати на достатньому рівні, можуть бути дуже важливими для сприяння розширенню освітніх програм. Але якщо ці дані зібрали багато років тому, ще до початку програми, спрямованої на те, аби навчити дітей читати, вони можуть бути більше нерелевантними. Насправді, новіші дані можуть свідчити про те, що в результаті запуску програми, тепер 60 % дітей читають на цілком прийнятному рівні. Отже, коли ви плануєте скористатися певним джерелом інформації, необхідно враховувати актуальність досліджень. Навзагал, завжди найкраще починати з найновіших даних, а вже потім заглиблюватися в давнішу історію. Наукова інформація, якій понад десять років, переважно вважається застарілою, за винятком тих випадків, коли інші джерела підтверджують актуальність цих даних.

ПОРАДИ ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОГО СПОЖИВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ З МЕДІА⁴

Наступного разу, коли ви натиснете на посилання, яке опублікував ваш друг чи ваша подруга, або прочитаєте статтю про поточну або історичну подію, задайте собі такі питання:

- Хто це зробив?
- Як це було зроблено?
- Чому це було зроблено?
- Коли це було зроблено?
- Чого не вистачає?
- Куди мені рухатися далі?

⁴ / Believe It or Not? Putting the Consumer's Questions to Work." NewseumED, <https://newseumed.org/activity/believe-it-or-not-putting-the-consumers-questions-to-work-mlbp/>

Метод IMVAIN,⁵ представлений нижче, пропонує корисні нагадування про те, які типи джерел варто шукати, щоб зменшити ймовірність споживання чи поширення дезінформації.

- Кращими є **незалежні** (independent) ресурси, ніж ті, які мають особистий інтерес.
- Краще **багато** (multiple) джерел, ніж звіт, заснований на одному джерелі.
- Кращими є ті джерела, які **перевіряють** (verify) або надають перевірену інформацію, ніж ті, які просто заявляють.
- Кращими є **авторитетні** (authoritative) та/або **поінформовані** (informed) джерела, ніж ті, які не мають інформації або яким не вистачає авторитетності.
- Кращими є джерела, які мають **назву** (named), ніж ті, які анонімні.

ОФОРМЛЕННЯ

Насамкінець, працюючи з друкованими й інтернет-джерелами, переконайтеся, що ви правильно оформлюєте посилання на джерело. Дуже важливо, щоб ви або інші могли повторно звернутися до джерела, наприклад, щоб перевірити певну позицію чи дізнатися про це більше або щоб упевнитися, що це джерело варте довіри. Оформлення посилань на джерела допоможе вам залишатися організованими в процесі дослідження. Особливо це важливо, коли йдеться про використання джерела, яке потім може бути складно знайти, наприклад, вебсторінки. Є кілька способів посилання на джерела. Нижче перелічено базові, загальноприйняті рекомендації.⁶ Утім, корисно також дізнатися, чи у вашого викладача немає специфічних вимог.

ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ⁷

ПОСИЛАННЯ НА КНИГУ

Структура: Прізвище, Ім'я (друге Ім'я). *Книга*. Місто: Видавництво, Рік видання. Друк.

Приклад: Джеймс, Генрі. *Посли*. Роквілль: Сереніті, 2009. Друк.

ПОСИЛАННЯ НА ГАЗЕТИ

Друковані

Структура: Прізвище, Ім'я (друге Ім'я). «Заголовок статті.» *Назва газети*. [Місто]. День Місяць, Рік публікації: Сторінка/и. Друк.

Приклад: Бовман, Лі. «Законопроекти щодо охорони молюсків озера Ері.» *Пітсбург* Прес 7 Бер. 1990: А4. Друк.

5 / Rory O'Connor "Practical Tools for Teaching News Literacy." The New York Times, 2014. <https://learning.blogs.nytimes.com/2014/10/08/guest-post-practical-tools-for-teaching-news-literacy/>

6 / Загальні рекомендації до оформлення списку джерел базуються на методах Асоціації з вивчення сучасної мови (Modern Language Association – MLA)

7 / EasyBib, Write Smart, Imagine Easy Solution, LLC, 2001-2012. May 27, 2013. <http://content.easybib.com/citation-guides/>

Газета на сайті

Структура: Прізвище, Ім'я (друге Ім'я). «Заголовок статті.» *Назва газети* [Місто] День Місяць, Рік публікації: Сторінка/и. Назва сайту. Веб. День Місяць Рік доступу <посилання>

Приклад: Бовман, Лі. «Законопроекти щодо охорони молюсків озера Ері.» *Пітсбург Прес* 7 Бер. 1990: А4. Google News. Веб. 16 Бер. 2010.

ПОСИЛАННЯ НА МАТЕРІАЛИ З ЖУРНАЛУ

Друковані

Структура: Прізвище, Ім'я (друге Ім'я). «Заголовок статті.» *Назва журналу* Місяць Рік публікації: Сторінка/и. Друк.

Приклад: Ротбарт, Деві. «Як я надолужив час з батьком.» *Менз Хелс Жов.* 2008: 108-13. Друк.

Цифрові

Структура: Прізвище, Ім'я (друге Ім'я). «Заголовок статті.» *Назва журналу* День Місяць Рік публікації. Назва сайту. Веб. День Місяць Рік доступу. <URL>.

Приклад: Ротбарт, Деві. «Як я надолужив час з батьком.» *Менз Хелс Жов.* 2008. *Google Books.* Web. Бер. 2010.

ПОСИЛАННЯ НА НАУКОВІ ЖУРНАЛИ

Друковані

Структура: Прізвище, Ім'я (друге Ім'я), та Ім'я (друге ім'я) Прізвище «Назва статті.» *Назва Журналу.* Видання (Рік публікації): Сторінка/и. Друк.

Приклад: Джейкобі, Вільям Г. «Громадське ставлення до урядових витрат.» *American Journal of Political Science* 38.2 (1994): 336-61. Друк.

ПОСИЛАННЯ НА НАУКОВІ ІНТЕРНЕТ-ЖУРНАЛИ

Структура: Прізвище, Ім'я (друге Ім'я). «Назва статті.» *Назва Журналу* Номер журналу. Видання (Рік публікації): Сторінка/и. *Назва сайту.* Веб. День Місяць Рік доступу. <посилання>.

Приклад: Ашок, Савітрі. «Гендер, мова та ідентичність собакоїдів: постколоніальна критика.» *Postcolonial Text* 5.2 (2009). *Postcolonial Text.* Web. 23 Квіт. 2010.

ПОСИЛАННЯ НА ІНФОРМАЦІЮ ІЗ САЙТУ

Статті

Структура: Прізвище, Ім'я (друге Ім'я). «Назва статті.» Назва Сайту. Адміністратор вебсайту, День Місяць Рік публікації. Веб. День Місяць Рік доступу. <посилання>.

Приклад: Саталкар, Бхаті. «Аквааеробіка.» *Buzzle.com.* Buzzle.com, 15 лип. 2010. Web. 16 лип. 2010. <www.buzzle.com>.

Дані з вебсайту

Структура: Назва організації. Назва сайту. Адміністратор сайту, День Місяць Рік публікації. Веб. Дата Місяць Рік доступу. <посилання>.

Приклад: Бюро консульських справ, Державний Департамент США. *Travel.State.Gov.* Бюро консульських справ, Державний Департамент США, 17 лют. 2010. Веб. 4 трав. 2010. <http://travel.state.gov/travel/cis_pa_tw/cis/cis_1139.html>.

РОБОЧИЙ АРКУШ 5

ВИЯВЛЕННЯ УПЕРЕДЖЕНОСТІ

	Питання	Відповідь	Чи можна припустити, що тут є упередженість?
1.	З якою метою організація чи особа надає цю інформацію?		
2.	Чи є інформація щодо того, яким чином було одержано та проаналізовано дані?		
3.	Чи представлені різні погляди?		
4.	Хто є цільовою аудиторією?		

На основі відповідей вище, дайте відповідь на кожне з таких запитань (можна зробити це самостійно чи разом з членами своєї групи).

Чи може потенційна упередженість позначитися на достовірності інформації?

Перевірку яких додаткових джерел можна здійснити, щоб підтвердити цю інформацію?

Як ця інформація має бути використана?

КРОК 4. ДОСВІД, ОТРИМАНИЙ ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідницький етап проєкту є безперервним процесом, що триває впродовж 6–8 тижнів. Отримуючи нові відомості щодо визначеної проблеми від членів групи та за результатами власних досліджень, ви, цілком імовірно, виявите низку нових питань і, відповідно, відчуете потребу у визначенні додаткових підходів до проведення дослідження задля отримання відповідей на ці нові питання.

Деякі зібрані дані необхідно проаналізувати до того, як будуть зроблені висновки. Аналіз даних може бути проведений окремо(ими) особою(ами), яка(і) здійснила(и) збір даних, або всією групою.

АНАЛІЗ ДАНИХ, ОТРИМАНИХ У ПРОЦЕСІ ОПИТУВАННЯ ТА ІНТЕРВ'Ю

Дані, отримані за підсумками проведення опитування чи інтерв'ю, можуть допомогти досліднику зрозуміти багато нового про ставлення людей до проблеми, їхній досвід і розуміння теми. Однак такі висновки можна зробити тільки за умови ретельного аналізу даних. У процесі такого аналізу у вас є дві основні цілі. По-перше, визначити, чи є суттєві закономірності або розбіжності у відповідях респондентів. По-друге, дослідити, чи зберігаються такі закономірності та розбіжності у відповідних підкатегоріях. У процесі аналізу даних не обов'язково шукати стовідсоткові збіги чи схожість у відповідях респондентів. Акцентуйте увагу на основних аспектах або загальних закономірностях, що прослідковуються у відповідях.

ПОЧАТОК АНАЛІЗУ ДАНИХ

Перш ніж ви почнете шукати закономірності, важливо підрахувати й «закодувати» відповіді. Кодування – це термін, який означає організацію даних відповідно до категорій. Залежно від типу

запитань, які ви ставили – на вибір відповіді чи на надання розгорнутої відповіді – вам можуть знадобитися різні методи аналізу даних.

Опитування із запитаннями з вибором варіантів відповіді легко підрахувати. Такі запитання ще називаються закритими. Закриті запитання – це ті, де респондентам вже запропонували варіанти відповідей. Наприклад:

Який із варіантів відповіді описує вашу поведінку, коли потрібно оплатити проїзд у громадському транспорті?

Варіанти відповіді:

- А) я завжди плачу за проїзд;
- Б) я зазвичай плачу за проїзд;
- В) я іноді плачу за проїзд;
- Г) я рідко плачу за проїзд;
- Г) я ніколи не плачу за проїзд.

Щоб відсортувати відповіді, просто порахуйте, скільки людей віддали перевагу кожному з варіантів. Наприклад, у підсумку ви можете виявити, що зі 133 опитаних

- 64 відповіли А;
- 45 відповіли Б;
- 16 відповіли В;
- 8 відповіли Г.

Відповіді на питання, які передбачали надання розгорнутої відповіді, або, як їх ще називають, відкриті питання, підрахувати складніше, і тому варто узгодити категоризацію відповідей. Найкраще попередньо визначити категорії, до яких можна віднести відповіді на відкриті запитання, наприклад:

- А) люди, які повністю підтримують ідею;
- Б) люди, які частково підтримують ідею;
- В) люди, у яких немає жодних оцінок ідеї;
- Г) люди, які частково не підтримують ідею;
- Г) люди, які повністю не підтримують ідею.

Коли ви ознайомлюєтеся з даними, ви можете присвоїти кожній відповіді одну з попередньо визначених категорій. Коли ви закінчите ідентифікувати й категоризувати дані, то зможете підрахувати, скільки яких відповідей ви отримали, використавши той самий спосіб, за допомогою якого ви рахували відповіді на закриті запитання.

Майте на увазі, що іноді відповіді не підпадають під жодну з попередньо визначених категорій. У цьому разі краще просто відкласти подібні відповіді. Коли ви закінчите категоризацію решти даних, поверніться до відкладених відповідей, щоб визначити, чи простежуються якісь закономірності або розбіжності в них. Можливо, ви виявите нову категорію, якої раніше не помітили. Якщо таке трапляється, це означає, що дані «розповідають історію». Важливо залишатися відкритими до сприйняття поглядів, викладених у відповідях, щоб не пропустити таку історію. З іншого боку, така відповідь може просто бути винятком, тим, що дослідники називають «винятком із правил». Це означає, що така відповідь виходить за межі загальноприйнятих і не відображає усталених поглядів або досвіду. У такому разі відповідь не вважається значущою.

Після того, як ви категоризували й підраховували дані, настав час їх проаналізувати. Аналіз даних – це процес пошуку того, про що ці дані свідчать. Найпоширеніший спосіб проаналізувати дані – це перевірити, чи є якісь погляди, які є найпоширенішими серед респондентів, або чи простежуються певні закономірності. Поверніться, наприклад, до результатів опитування, які стосуються оплати проїзду в громадському транспорті, і поміркуйте над тим, про що вони можуть свідчити.

Ураховуючи відповіді респондентів, доцільно буде припустити, що більшість опитаних відзначили готовність заплатити за проїзд у громадському транспорті. Однак яка ще цікава інформація простежується поза цим спостереженням? Детальніший аналіз засвідчує, що більше половини респондентів принаймні час від часу не платять за проїзд. Це доволі суттєва кількість відповідей, якщо ви хочете зрозуміти, чи є проблеми з оплатою за проїзд в громадському транспорті.

Щоб ще краще зрозуміти, хто платить за проїзд, а хто ні, варто застосувати інший вид аналізу відповідно до підкатегорій. Припустімо, у процесі опитування ви попросили респондентів указати свій вік і стать, тож тепер можете аналізувати відповіді за підкатегоріями. Подивіться на дані наведені нижче. Які закономірності ви бачите? Чи є якась підкатегорія респондентів, які схильні до того, щоб не платити за проїзд? Щоб не ускладнювати вибірку, ми розбили її на три вікові категорії. Залежно від проблеми, у вас може бути більше таких підкатегорій.

Запитання опитування:

«Який з варіантів відповідей найкраще описує ваші дії, коли потрібно здійснити оплату за проїзд у громадському транспорті?»

ЧОЛОВІКИ	ВІК 16-25	26-40	41 і БІЛЬШЕ	ЗАГАЛОМ
А - Я завжди плачу за проїзд	4	12	17	33
Б - Я зазвичай плачу за проїзд	4	7	10	21
В - Я іноді плачу за проїзд	6	4	0	10
Г - Я рідко плачу за проїзд	7	0	0	7
Г' - Я ніколи не плачу за проїзд	0	0	0	0

ЖІНКИ	ВІК 16-25	26-40	41 і БІЛЬШЕ	ЗАГАЛОМ
А - Я завжди плачу за проїзд	5	10	16	31
Б - Я зазвичай плачу за проїзд	4	10	10	24
В - Я іноді плачу за проїзд	3	3	0	6
Г - Я рідко плачу за проїзд	1	0	0	1
Г' - Я ніколи не плачу за проїзд	0	0	0	0

На основі даних, отриманих з цієї вибірки, ви можете виявити кілька закономірностей. Ось деякі з них:

- молодь більш схильна не платити за проїзд, ніж люди старшого віку;
- чоловіки 16-25 років найчастіше не платять за проїзд;
- особи, яким понад 40 років, найімовірніше, регулярно платять за проїзд.

Тепер у вас є більше інформації, яка допоможе зрозуміти проблему. Знаючи те, що молодь найменш схильна платити за проїзд, ви можете визначитися із заходами, щоб якимось вплинути на ситуацію. Пам'ятаєте згадуваний вище випадок неправильної постановки проблеми й ситуацію, коли студентам знадобилося більше інформації, щоб зрозуміти, у чому ж насправді полягає проблема, і вжити відповідних заходів? Загалом, більш точна інформація допоможе вам у процесі до-

слідження проблеми краще зрозуміти відповідну проблему. Також така інформація допоможе вам скласти проєкту пропозицію та план дій, які, на вашу думку, будуть найкращими для вирішення проблеми.

Будьте уважні в процесі аналізу: ви не можете бути впевненими в тому, що є прямий причиново-наслідковий зв'язок між подією та змінною. Наприклад: хоча дані й свідчать про те, що молодь менш схильна платити за проїзд, ніж старші за віком пасажери, проте на підставі цього аж ніяк не можна стверджувати, що юний вік є причиною несплати і що, коли люди дорослішають, вони автоматично починають купувати квитки. Щоб дізнатися більше про причини такої поведінки молоді, вам доведеться провести більше досліджень.

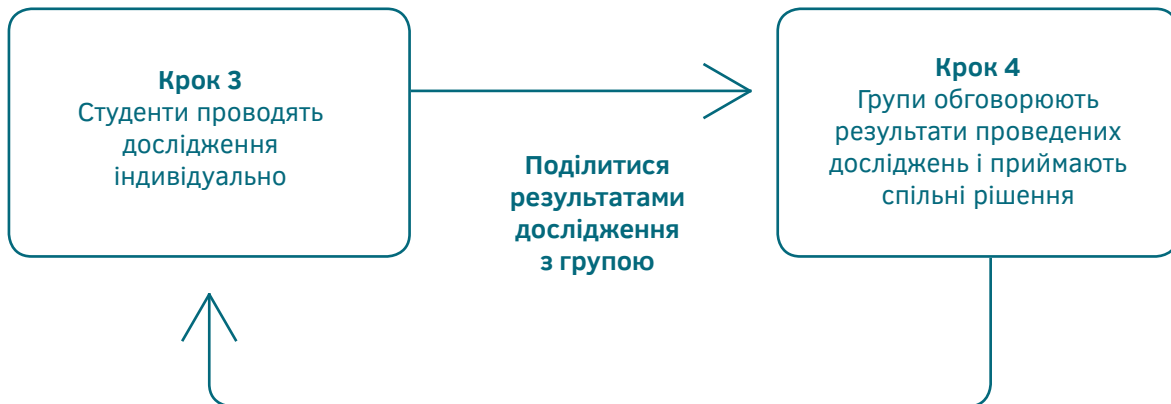
Це веде до останньої стадії аналізу даних, сутність якої полягає в пошуку закономірностей різних даних. Ви, імовірно, виявите, що дані, отримані в процесі якогось іншого опитування чи інтерв'ю, можуть стати корисними для розуміння основних причин. Можливо, у своєму опитувальнику ви ставили питання про причини такої поведінки. Систематизуйте відповіді й відшукайте закономірності. Тоді визначте, чи свідчить щось про наявність зв'язку між відповідями на різні питання. Наприклад, може виявитися, що найпоширенішою причиною несплати за проїзд є брак коштів. Якщо було виявлено, що саме цю причину найчастіше вказують особи з вікової групи 16–25 років, то ви можете зробити висновки про те, що саме брак грошей спонукає молодь не платити за проїзд. У такому випадку, ви зможете рекомендувати запровадження пільгових цін на проїзд для студентів як варіант вирішення проблеми.

ПЛАНУВАННЯ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Коли ваша група зустрічається для обговорення результатів дослідження, кожен член групи має поділитися своїми напрацюваннями. Представлення результатів може бути усним, письмовим (шляхом написання резюме) або комбінованим.

Після ознайомлення з напрацюваннями всіх членів групи та аналізу цих напрацювань групі може знадобитися визначитися з тим, які наступні кроки варто зробити на шляху дослідження проблеми. Це означає проведення подальших досліджень. Важливо усвідомити, що між Кроком 3 (Реалізація плану дослідження) і Кроком 4 (Досвід, отриманий під час дослідження) є певна повторювана циклічність. На схемі нижче зображено цей процес.

Цикл дослідження

Студенти продовжують проводити дослідження відповідно до прийнятих спільно рішень. Студенти ведуть Індивідуальний журнал документації

Просуваючись у реалізації свого дослідження, ви повинні поступово звужувати тему та уточнювати постановку проблеми. Припустимо, що на початковому етапі дослідження ви зупинилися на проблемі булінгу серед дітей. Проте, аналізуючи цю проблему, з метою визначення існуючих умов та обставин, що її спричиняють, ви, ймовірно, вдосконалили постановку самої проблеми, зосередивши свою увагу на конкретному аспекті питання прояву булінгу серед дітей, і працюватимете над проблемою відсутності програм навчання в початкових (або середніх) класах, спрямованих на запобігання проявам булінгу серед дітей. З більш вузькою та чітко визначеною проблемою вам буде значно легше знайти ймовірні шляхи та способи її вирішення.

Проаналізувати результати вашого дослідження допоможе *Робочий аркуш 6 – Досвід, отриманий під час дослідження*. Надавши відповіді на запитання цього аркуша, група повинна оновити *Робочий аркуш 2 – Формування плану дослідження*, а також здійснити розподіл обов'язків для проведення подальшого дослідження. Цей процес необхідно повторювати кожного разу, коли група збирається з метою обговорення дослідження.

РОБОЧИЙ АРКУШ 6

ДОСВІД, ОТРИМАНИЙ У ХОДІ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.	Які джерела було досліджено?	
2.	Що ми дізналися в результаті дослідження?	
3.	Які в нас є питання щодо визначеної проблеми?	

4.	Яким чином ми можемо відповісти на ці питання?	
5.	Які нові джерела мають бути досліджені?	
6.	Якими є наступні кроки у нашому плані дослідження?	

КРОК 5. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ КРІЗЬ ПРИЗМУ 4-х ТЕМ КУРСУ

Реалізація проєкту передбачає вжиття заходів для досягнення визначених цілей. Проте перед тим як розпочати розроблення плану дій, необхідно опрацювати кожен з тем курсу, зокрема роль органів влади, захист прав людини, роль громадянського суспільства і механізми індивідуальної громадянської участі. Цей крок проєкту буде тривати також упродовж декількох тижнів і повинен бути реалізований вашою групою шляхом заповнення робочих аркушів. Ваша група може виявити, що потрібно провести додаткове дослідження задля належного заповнення усіх робочих аркушів.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ В КОНТЕКСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Вам необхідно буде проаналізувати свою проблему на предмет дотримання прав людини. Відповідно до Загальної декларації прав людини кожна людина має широкий спектр прав і свобод, включаючи право на відпочинок і дозвілля, про які йдеться в статті 24. Згідно зі статтею 22, «кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особи прав в економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури й ресурсів кожної держави». Згадані положення про права людини мають настільки широкий зміст, що можна заявити, що кожна людина має право на будь-яке особисте бажання як частину свого «вільного розвитку особистості», тому важливо визначити, чи дійсно певне проблемне питання може бути класифіковане як таке, яке порушує права людини. Розділ 2 посібника допоможе вам зрозуміти, на які саме права, які мають бути захищені, слід звернути увагу.

Щоб визначити, чи є порушення прав людини і які заходи можуть бути вжиті, заповніть *Робочий аркуш 7 – Права людини й тема вашого дослідження*.

РОБОЧИЙ АРКУШ 7

ПРАВА ЛЮДИНИ Й ТЕМА ВАШОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

<p>Чи страждають або постраждали особи або групи осіб?</p> <p>Опишіть, хто страждає/постраждав і яка шкода була завдана.</p>	
<p>Перелічіть усі питання щодо прав людини, які, на вашу думку, можуть бути застосовані до ситуації.</p>	
<p>Визначте всі закони, договори або конвенції, які визначають відповідне право (права).</p>	
<p>Визначте наявні механізми для усунення виявлених порушень. Перелічіть кожен проблему щодо порушення прав людини та відповідний механізм.</p>	

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ В КОНТЕКСТІ ЗАХОДІВ ОРГАНІВ ВЛАДИ

Є багато способів вирішення проблем у демократичних суспільствах, однак іноді краще, щоб відповідні заходи вживали органи влади. У цьому завданні ви повинні розглянути, чи доцільно діяти через владні механізми для вирішення відповідного питання. Для цього потрібно розуміти обов'язки органів державної влади та місцевого самоврядування, права українських громадян і чинне законодавство. Можливо, вам доведеться звернутися до окремих статей Конституції України. Також вам може знадобитися додаткове дослідження нормативно-правових актів, пов'язаних з вашою проблемою. Для цього ви можете ознайомитися із загальнодержавними й місцевими документами та провести інтерв'ю з публічними службовцями. Для виконання цього завдання вам стане в пригоді *Робочий аркуш 8 – Роль органів влади й тема вашого дослідження*.

РОБОЧИЙ АРКУШ 8 РОЛЬ ОРГАНІВ ВЛАДИ Й ТЕМА ВАШОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

<p>Чи несуть органи влади в Україні відповідальність за вирішення проблеми, яку ви обрали? Поясніть свою відповідь і визначте конкретні положення Конституції України або принципи демократії, щоб обґрунтувати свою позицію.</p>	
<p>Яких заходів уже було вжито органами влади для вирішення проблеми, яку ви обрали для дослідження? Наведіть конкретні приклади таких заходів.</p>	

<p>Наскільки ці заходи були успішними? Наведіть конкретні приклади для підтвердження вашої відповіді.</p>	
<p>Чому, на вашу думку, проблема не зникає, якщо вже є засіб правового її вирішення?</p> <ul style="list-style-type: none">• Чи є це проблемою забезпечення виконання положень нормативно-правових актів? Звідки ви це знаєте?• Чи потрібно вносити зміни до чинних нормативно-правових актів? Якими можуть бути ці зміни?	
<p>Ви можете виявити, що для ефективного вирішення проблеми досі не існує жодного нормативно-правового акта, тому може виникнути необхідність довести це до відома відповідних органів влади.</p> <ul style="list-style-type: none">• У такому разі який би нормативно-правовий акт ви запропонували?• До якого органу влади ви повинні будете звернутися, щоб запропонувати йому розробити й прийняти відповідний акт?	

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ В КОНТЕКСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Громадянське суспільство є важливим атрибутом здорових демократичних суспільств. Коли люди працюють над спільною справою разом, вони можуть ділитися ресурсами для досягнення своїх цілей. Завдяки цьому організації громадянського суспільства часто можуть досягти того, чого не можуть досягти окремі особи, працюючи самостійно. Громадянське суспільство виконує багато важливих функцій. Іноді люди формують групи, щоб лобювати в парламенті потрібні законопроекти, тоді як інші – просувають ідеї, спрямовані на захист і реалізацію вже чинних законів. Поряд із цим є групи, які вбачають свою роль у підвищенні рівня поінформованості громадян про різні проблеми та проведенні освітніх заходів, а інші – орієнтовані на результат, бачачи свою ефективність в безпосередній роботі над вирішенням цієї проблеми. Деякі великі організації громадянського суспільства можуть навіть поєднувати дві або більше таких ознак для задоволення суспільних потреб. Мета цього завдання полягає в тому, щоб ваша група оцінила, яку роль громадянське суспільство може відіграти чи відіграє у вирішенні проблеми, яку ви досліджуєте.

Для виконання цього завдання вам необхідно буде визначити організації, які займаються проблематикою, що суголосна вашій, щоб дізнатися, які заходи з досліджуваних вами питань вже впроваджуються. Важливо пам'ятати, що організації громадянського суспільства за визначенням керуються певною метою, а тому можуть бути упередженими. У зв'язку з цим намагайтеся дізнатися якомога більше про відповідні організації та їхні успішні проекти.

Заповніть *Робочий аркуш 9 – Громадянське суспільство й тема вашого дослідження*.

РОБОЧИЙ АРКУШ 9**ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО Й ТЕМА ВАШОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

<p>Чи є організація ефективною в наданні допомоги групі населення, на благо якої вона працює?</p>	
<p>Чи ефективною була співпраця організації в роботі із законотворцями?</p>	
<p>Чи організація спрямовувала кошти та / або інші ресурси на вирішення вибраної проблеми?</p>	

<p>Чи організація покращила обізнаність населення щодо проблеми?</p>	
<p>Ви вважаєте, що організація робить достатньо чи, навпаки, може зробити більше?</p>	
<p>Що ще, на вашу думку, могла б зробити організація громадянського суспільства, щоб допомогти вирішити вибрану проблему?</p>	

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ В КОНТЕКСТІ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ УЧАСТІ

У демократичному суспільстві люди вільні самостійно реалізовувати певну діяльність, яка, на їхню думку, сприятиме розвитку суспільства. Утілення такої можливості вважається невід'ємною складовою підтримки здорового демократичного суспільства. Єдиного визначення чи документа, де було б чітко пояснено, що таке індивідуальна громадянська участь, не існує. Це поняття радше варто інтерпретувати як таке, що охоплює широкий спектр поведінки громадян. Для виконання цього завдання ви повинні посилатися на методи залучення окремих громадян, описаних у підручнику.

Перегляньте описані нижче методи, які є доступними для громадян України. Після вибору методів, які можуть бути корисними для вашої групи, заповніть *Робочий аркуш 10 – Індивідуальна громадянська участь і тема вашого дослідження*.

РОБОЧИЙ АРКУШ 10 ІНДИВІДУАЛЬНА ГРОМАДЯНСЬКА УЧАСТЬ І ТЕМА ВАШОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Який метод ми досліджуємо? (Додайте стільки рядків, скільки потрібно вашій групі)	На який бажаний результат ми очікуємо, використовуючи цей метод?	Що нам необхідно зробити, щоб ефективно використати цей метод?	Які переваги від використання цього методу?	Які недоліки, пов'язані з використанням цього методу?

Який метод ми досліджуємо? (Додайте стільки рядків, скільки потрібно вашій групі)	На який бажаний результат ми очікуємо, використовуючи цей метод?	Що нам необхідно зробити, щоб ефективно використати цей метод?	Які переваги від використання цього методу?	Які недоліки, пов'язані з використанням цього методу?

Після заповнення аркуша подумайте, чи доречно використати більше, ніж один метод. Які методи, на вашу думку, можуть бути найбільш ефективними?

КРОК 6. РОЗРОБКА ПРОЄКТНОЇ ПРОПОЗИЦІЇ ТА ПЛАНУ ДІЙ

На цьому етапі вам потрібно запропонувати способи вирішення проблеми, яку ви досліджували (розробити проєктну пропозицію та план дій). Тепер ви знаєте, що є багато способів вирішення проблем у суспільстві. Можна працювати з органами влади; шукати захисту в міжнародних організаціях або судах в Україні; співпрацювати з громадськими організаціями або діяти самостійно. Різні підходи можуть застосовуватися для вирішення різних проблем. Вам потрібно буде проаналізувати результати роботи, яку ви зробили до цього моменту, щоб визначити, який спосіб є найкращим для вашої групи, щоб спробувати досягти змін і вирішити вибрану проблему. Ви можете зосередитися лише на одній з тем курсу, наприклад, підтримати роботу існуючої громадської організації, щоб допомогти їй досягти цілей, пов'язаних з вашою проблемою. Ви також можете застосувати свої знання з більш ніж однієї теми. Наприклад, ви можете вирішити, що необхідний новий нормативно-правовий акт, і звернутися із цим до органів місцевого самоврядування, але для реалізації цього завдання вам може бути потрібно залучити більше людей. В рамках адвокації вашої ідеї ви можете організувати збір підписів під петицією, відвідати консультації з громадськістю тощо. Скористайтеся *Робочим аркушем 11 – Визначення цілей проєкту* на початку виконання цього кроку.

РОБОЧИЙ АРКУШ 11

ВИЗНАЧЕННЯ ЦІЛЕЙ ПРОЄКТУ

Перш ніж визначитися з тим, які дії ви будете вживати, важливо визначити вашу(і) ціль(і) по відношенню до проблеми, яку ви досліджували. Звісно, проблема може бути настільки великою й комплексною, що окремі пропозиції щодо її вирішення не забезпечать її повного вирішення, однак та ціль або ті цілі, які ви визначите, мають безпосередньо стосуватися певного аспекту чи певних аспектів цієї проблеми.

1. Складіть перелік найбільш важливих результатів вашого дослідження, які пояснюють наявність проблеми. Наприклад:
 - 83,4 % неповнолітніх хоча б раз у житті вживали алкогольні напої;
 - законодавство, яке забороняє продаж алкоголю неповнолітнім, є, однак 34,5 % неповнолітніх усе одно стверджують, що вони без проблем можуть придбати алкоголь в магазині;
 - уживання алкголю негативного позначається на інтелектуальному розвитку підлітків; тощо.

2. Перегляньте складений вами список і визначте, на яких проблемних напрямках ви хочете зосередитися під час вироблення проєктної пропозиції і укажіть їх тут. Пам'ятайте, що вам, імовірно, не вдасться вирішити всі питання, пов'язані з проблемою, а тому, можливо, доцільніше буде сфокусуватися лише на кількох з них. Наприклад:

- Невиконання закону, що забороняє продаж алкогольних напоїв неповнолітнім.
- Уживання алкоголю шкідливе для підлітків.

3. Сформулюйте цілі проєктної пропозиції, базуючись на проблемних напрямках, визначених вами у пункті 2. Цілі мають чітко окреслювати ті зміни, яких би ви хотіли досягти. Якщо цілі визначено чітко, то створити план для їх досягнення набагато простіше. Не забувайте переглядати ваші напрацювання, отримані під час аналізу проблеми крізь призму 4-х тем курсу й дії вашої групи, які розглядалися вами як такі, що були б корисними для її вирішення. При цьому зовсім необов'язково включати всі чотири теми курсу, часто більш доцільним є їх комбінування. Наприклад:

- Проінформувати продавців та неповнолітніх щодо ризиків для здоров'я, спричинених уживанням алкоголю.
- Підвищити обізнаність продавців та неповнолітніх щодо норм закону.
- Забезпечити виконання норм закону щодо заборони продажу алкоголю неповнолітнім; тощо.

РОЗРОБКА ПРОЄКТНОЇ ПРОПОЗИЦІЇ

На наступному етапі проекту вам необхідно розробити пропозицію, спрямовану на досягнення цілей, які ви окреслили в Робочому аркуші 11. Пропозиція має включати конкретні заходи та кроки, що потрібні для досягнення цілей проекту. Вам також варто обміркувати ресурси, необхідні для досягнення цих цілей.

Щоб зміни в суспільстві відбулися, часто необхідно донести людям інформацію про те, чому ці зміни потрібні. Це особливо важливо, якщо запропоновані зміни передбачають зміну звичок і ставлень. Через це частиною вашого плану дій буде просвітницька діяльність щодо проблеми й переконання людей в тому, що зміни потрібні (тобто виконання ролі адвокатів змін). При цьому ви повинні бути добре підготовленими й переконливими. Ваша група повинна вибрати заходи зі списку «Заходи з просвітництва й адвокації», ці заходи будуть частиною вашого плану дій. Коли будете обмірковувати заходи, проаналізуйте, які з методів, на вашу думку, будуть найбільш ефективними для привернення уваги цільової аудиторії. Наприклад, питання на зразок «Звідки найчастіше ці люди черпають інформацію?» можуть допомогти в цьому. Кожен член групи повинен обрати для себе один просвітницький захід і один захід-адвокацію. Заходи, які ви оберете, мають бути реалізовані як частина Кроку 7 – Реалізація плану дій.

Ознайомтеся з орієнтовним списком заходів з просвітництва й адвокації. Але перш ніж приймати рішення, прочитайте наступний розділ щодо визначення зацікавлених сторін і роботи з ними, після чого заповніть *Робочий аркуш 12 – Створення проєктної пропозиції*.

ЗАХОДИ З ПРОСВІТНИЦТВА Й АДВОКАЦІЇ

- Створіть вебсайт.
- Створіть ІТ-продукт / компонент (мобільний застосунок, Telegram-канал, бот тощо).
- Організуйте медіакампанію або кампанію в соціальних мережах (має включати декілька видів медіа).
- Організуйте і проведіть заходи / безпосередні дії (висаджування дерев, очищення території від сміття та ін.).
- Реалізуйте якийсь мистецький захід, щоб поінформувати / мотивувати інших (флешмоб, перформанс, танцювальну вечірку, майстер-клас з мистецтва тощо).
- Організуйте драматичну постановку, художню або музичну презентацію.
- Створіть і поширте плакати, листівки, інформаційні бюлетені.
- Візьміть участь у суспільно важливій події в якості волонтера.

- Створіть, опублікуйте і презентуйте відео.
- Налагодьте роботу з медіа.
- Проведіть навчальний захід (майстер-клас, тренінг, семінар тощо).
- Напишіть офіційного листа (наприклад, колективне звернення громадян у письмовій формі зі списком підписантів) і відправте його.
- Ініціюйте петицію.
- Проведіть круглий стіл / інформаційну кампанію на території університету.
- Заплануйте і візьміть участь у зборах / засіданні (місцевої громади, університету / гуртожитку тощо).
- Проведіть зустріч з депутатом або іншими публічними службовцями з питань проєкту, опублікуйте інформацію про цю зустріч.
- Проаналізуйте інформацію та оприлюдніть звіт про використання бюджетних коштів органами влади або іншими уповноваженими суб'єктами.
- Подайте заявку на отримання гранту з місцевого бюджету.
- Проведіть зустріч із організацією громадянського суспільства, яка працює над відповідною проблемою.

ПОШУК ЗАЦІКАВЛЕНИХ СТОРІН І СПІВПРАЦЯ З НИМИ

Перш ніж розробляти план дій, ознайомтеся з означеними нижче рекомендаціями щодо визначення зацікавлених сторін і роботи з ними. Адже попри те, що індивідуальні зусилля можуть бути досить успішними, досягнення стійких змін і покращень потребує зазвичай колективної роботи в напрямі вирішення проблеми. Тому дуже важливо подумати над тим, кого ще може непокоїти та проблема, яку ви визначили, і спробувати долучити їх до вашої діяльності для досягненні поставлених вами цілей. Коли ви аналізували наявні у вас ресурси, то, мабуть, усвідомили, що додаткова підтримка вам могла б знадобитися. Особи, зацікавлені у вашій проблемі, можуть допомогти вам у реалізації вашого плану дій. Громадянське суспільство також може мати чимало корисних ресурсів. Пошукайте організації, що займаються вирішенням проблеми, якою переймаєтеся й ви, або якоїсь схожої, і подумайте, як ці організації можуть вам допомогти. Наприклад, одного разу в процесі реалізації свого проєкту група студентів виявила, що лікарі часто не мають достатньої професійної підготовки з використання дефібриляторів (які, за правильного застосування, можуть урятувати багато життів). Студенти почали співпрацювати з громадською організацією, яка організовувала безкоштовні курси з правильного використання обладнання. У такий спосіб вони досягли мети, об'єднавши свої зусилля із зусиллями організації, яка мала досить ресурсів, яких у самих студентів не було.

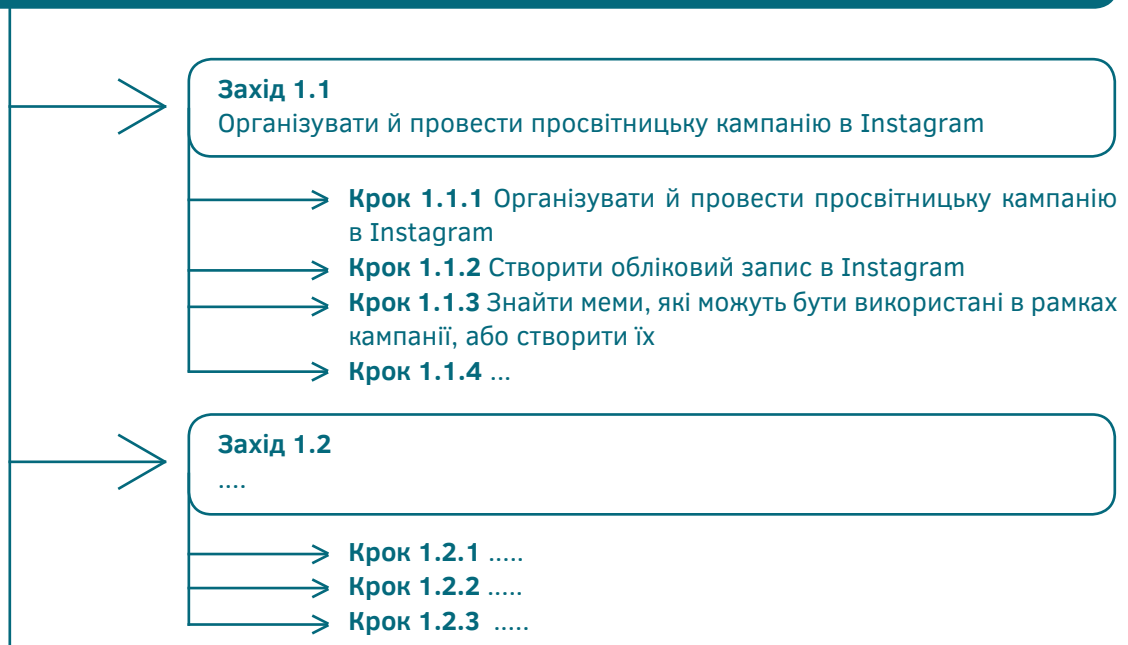
Коли ви маєте справу з органами влади та їхніми представниками, важливо продемонструвати, що громадськість підтримує їхні дії. Попросіть у зацікавлених сторін підписати петицію, зателефо-

нувати чи відвідати представників органів влади, приєднатися до мирного зібрання. Це все – чудові способи, за допомогою яких громадськість може висловити свою зацікавленість у проблемі. Подумайте над тим, хто може бути зацікавлений у вирішенні проблеми і як мотивувати їх висловлювати свої погляди представникам органів влади. Це може стати частиною вашого плану дій.

Іноді, щоб досягти своєї цілі, вам потрібно вплинути на поведінку чи погляди людей. Проблема може стосуватися, наприклад, дискримінації окремих груп чи осіб, скажімо, людей з інвалідністю. Можливо, у такому разі частиною вашої пропозиції буде проведення просвітницьких заходів, спрямованих на донесення до громадськості інформації про важливість особистого внеску таких осіб у життя суспільства. Це доможе громадськості дізнатися про життя людей з інвалідністю більше.

Тепер ви готові створити свою проектну пропозицію. Заповнення *Робочого аркуша 12 – Розробка проектної пропозиції* допоможе вам у цьому. Коли ви розроблятимете свою пропозицію, ви повинні зазначити цілі свого проекту, заходи, які потрібно реалізувати для досягнення відповідних цілей, кроки, які мають бути зроблені для реалізації цих заходів. Нижче показано, на що це може бути схоже.

ЦІЛЬ 1. Проінформувати продавців і неповнолітніх щодо ризиків для здоров'я, спричинених уживанням алкоголю

ЦІЛЬ 2.

Крім цього, вам необхідно буде потурбуватися про ресурси, потрібні для досягнення цілей. Будьте якомога конкретніші, визначаючи потрібні фінансові, часові, людські та інші ресурси, що вам знадобляться. У цьому разі варто бути реалістами щодо ресурсів, які вам доступні. Не переймайтеся, якщо у вас немає всіх ресурсів, необхідність яких ви передбачаєте, краще поміркуйте над тим, як ви зможете залучити побільше ресурсів зі сторони. Наприклад, ви можете прийняти рішення про співпрацю з громадською організацією, яка вже провадить свою діяльність, а відтак – отримати певну частку ресурсів від неї. Або під час проведення свого дослідження ви, наприклад, з'ясувати, що влада надає підтримку програмам на зразок вашої, а отже, зможете подати заявку на участь у відповідній державній чи місцевій програмі.

РОБОЧИЙ АРКУШ 12

РОЗРОБКА ПРОЄКТНОЇ ПРОПОЗИЦІЇ

Ваша пропозиція щодо вирішення проблеми має бути чітким планом заходів і кроків, необхідних для досягнення цілей. Надання відповідей на питання, наведених нижче, допоможе вам розробити таку пропозицію.

1. Що необхідно для досягнення цілей, поставлених вами? Будьте точні у визначенні необхідних заходів і ресурсів (люди й організації, із якими потрібно співпрацювати; матеріали, які можуть знадобитися; трудові ресурси й гроші тощо), необхідних для досягнення цілей. Ви не обмежені в кількості заходів, що потрібні для досягнення цілей, тому додавайте стільки рядків, скільки знадобиться. Надзвичайно важливо включити до переліку заходи, спрямовані на просвітництво й адвокацію вашої пропозиції. Перегляньте список «Заходи з просвітництва й адвокації» й визначте, які з них допоможуть вашій групі досягти цілей.

Цілі	Заходи	Ресурси
Ціль 1	Захід 1.1	
	Захід 1.1	
Ціль 2	Захід 2.1	
	Захід 2.2	
Ціль ...	Захід ...	

2. Перелічіть кроки, які мають бути зроблені для реалізації кожного із запланованих заходів. Додавайте стільки рядків, скільки потрібно, щоб зазначити всі кроки, що необхідні для реалізації кожної заходу. Важливо врахувати те, що деякі кроки можуть бути зроблені впродовж часу, що залишився в межах курсу), тоді як для інших кроків потрібно більше часу.

Ціль 1	
Заходи	Кроки
Захід 1.1	Крок 1.1.1
	Крок 1.1.2
	Крок 1.1.3
Захід 2.1	Крок 1.2.1
	Крок 1.2.2
	Крок 1.2.3
Захід ...	Крок ...

Ціль 2	
Заходи ...	Кроки ...

3. Розробіть графік реалізації заходів, потрібних для досягнення цілей вашого проєкту. Наприклад, ви можете запланувати візит до посадової особи (захід). Зазначте, коли він може відбутися й поміркуйте, які дії можуть йому передувати і за ним слідувати (кроки). Інколи можливості виникають самі собою, а отже, ви не зможете їх запланувати заздалегідь. І це абсолютно нормально. Це ж тільки план, який допоможе вам організуватися й продумати про те, що вам необхідно зробити. Цілком можливо, що надалі ви ще не один раз будете модифікувати його в процесі реалізації.

ПІДГОТОВКА ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ

Окресливши свою діяльність із просвітництва й адвокації, спрямовану на досягнення цілей вашої проєктної пропозиції, ви маєте попрацювати з рекомендаціями, наведеними нижче. Ознайомтеся з ними, після чого заповніть *Робочий аркуш 13 – Підготовка до реалізації заходу*.

Рекомендації щодо просвітницької та адвокаційної діяльності:

- **Знайдіть спосіб привернути увагу аудиторії.** Щоб досягнути цього, ваше вступне повідомлення повинно апелювати до емоцій і розуму цільової аудиторії. Є багато різних способів досягнути цього: зображення, які привертають увагу, яскраві слогани чи кілька цікавих фактів. Пам'ятайте, що це лише вступ, який покликаний зацікавити вашу аудиторію, щоб вона хотіла дізнатися більше.
- **Ваше повідомлення має бути лаконічним.** Якщо ви доносите його в письмовій формі, текст має бути коротким і змістовним. Переконайтеся, що люди прочитають інформацію і не втратять інтерес. Якщо ви подаєте інформацію усно, попрактикуйте свою промову й не відволікайтеся від теми.
- **Використовуйте факти та приклади для підсилення вашого повідомлення.** Докази мають важливе значення для переконання інших у тому, що проблема є реальною, тож будьте готові поділитися особливостями та подробицями, пов'язаними з проблемою. З іншого боку, ілюстрація того, як проблема позначається на людях і суспільстві, також дуже потужний спосіб донести своє повідомлення, тому підготуйтеся розповісти про реальні приклади того, які окремі люди й громади стикалися з відповідною проблемою.
- **Розкажіть аудиторії про свої цілі.** Якщо ви хочете мотивувати аудиторію до дії, вам необхідно дуже точно окреслити ці дії й пояснити, чому це важливо.
- **Сформулюйте своє повідомлення для своєї конкретної аудиторії.** Наприклад, ви, імовірно, виберете різні підходи у формуванні свого повідомлення для студентів університетів і для представників органів влади. Гумор, наприклад, буде успішним у спілкуванні зі студентами, а серйозний, професійний підхід стане доречним у спілкуванні з представниками влади. Ви також можете обговорити аспекти проблеми, що безпосередньо стосуються саме цієї конкретної аудиторії.

РОБОЧИЙ АРКУШ 13

ПІДГОТОВКА ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХОДУ

Хто є вашою цільовою аудиторією і чого ви бажаєте досягти, надаючи їй інформацію? Відповіді на питання нижче допоможуть вам це продумати.

• Якій цільовій аудиторії ви надаєте інформацію?

• Яка мета надання інформації цій цільовій аудиторії?

• Чи бажаєте ви, щоб аудиторія зробила якісь конкретні дії?

• Чи виявляє ця аудиторія зацікавленість або занепокоєння щодо порушеної проблеми?

Наступний крок – підготувати інформацію, яку важливо надати аудиторії. Відповіді на питання нижче допоможуть вам підготуватися.

• Які дані й факти, на вашу думку, важливі для аудиторії?

• Які ви можете навести приклади, щоб зацікавити аудиторію?

Ви повинні визначити найкращий(і) метод(и) привернення уваги аудиторії та переконання її в тому, щоб вона підтримала ваші пропозиції. Відповіді на питання нижче допоможуть вам визначитися.

• Який(і) метод(и), на вашу думку, найбільш ефективний(і) для привернення уваги цієї аудиторії? Ураховуйте також питання, де, найімовірніше, ця група отримає інформацію?

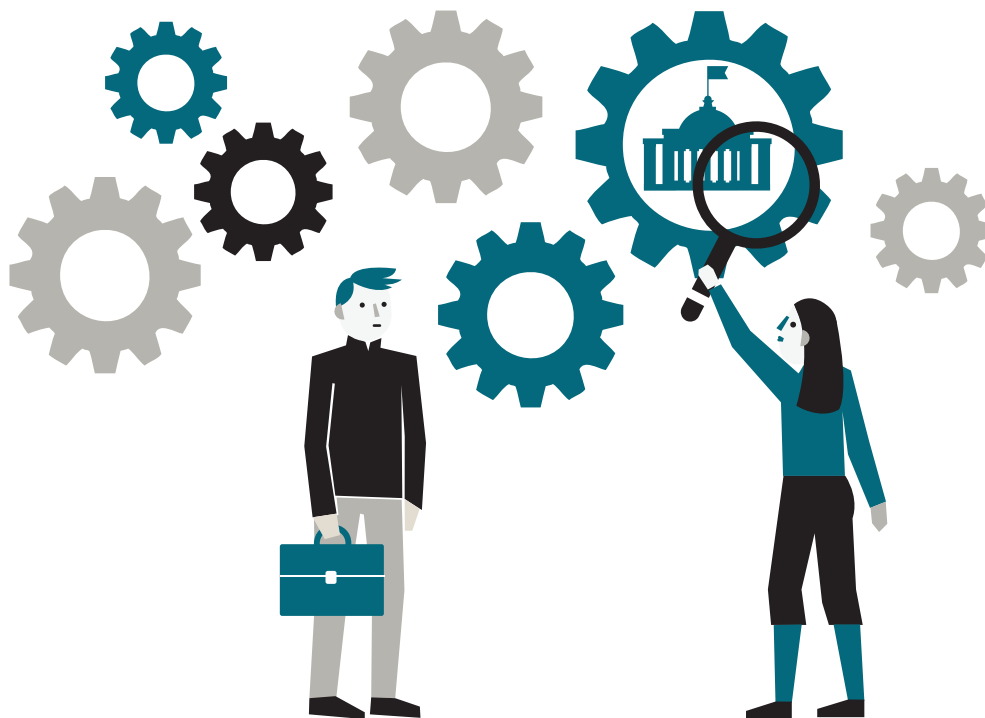
• Які ресурси ви вже маєте, щоб скористатися цим(и) методом(ами)?

<ul style="list-style-type: none">• Які ресурси вам будуть потрібні?	
<p>Після того, як ви відповіли на наведені вище питання, можна спланувати реалізацію заходу, відповівши на питання нижче.</p>	
<ul style="list-style-type: none">• Коли, де і як буде поширюватися інформація?	
<ul style="list-style-type: none">• Як ваша група розподілить завдання, щоб реалізувати визначений захід?	

КРОК 7. РЕАЛІЗАЦІЯ ПЛАНУ ДІЙ

Реалізація проекту передбачає вжиття певних заходів для досягнення визначених цілей. Утім це не означає, що проектну пропозицію, яку ви пропонуєте, обов'язково повністю втілити у життя протягом одного семестру. Усе залежить від складності проектної пропозиції, часу, необхідного для її реалізації, вашої мотивації та вашої готовності докластися до спільної справи. Дехто зможе реалізувати свій проект у рамках курсу повністю. Деякі з вас продовжать працювати над вирішенням проблеми поза межами курсу, чим, урешті, й займаються активні громадяни, яким не байдужі проблеми в їхньому суспільстві.

Навіть якщо ви не зможете реалізувати проектну пропозицію в рамках курсу повністю, просвітницька діяльність та адвокація можуть стати тією частиною проекту, яка буде реалізована протягом навчального семестру. Кожен повинен працювати індивідуально або в співпраці з членами своєї проектної групи над реалізацією мінімум двох заходів, які група погодила під час роботи над Кроком 6. Після реалізації кожного заходу обов'язково напишіть короткий опис того, що ви зробили, і включіть його до свого Індивідуального журналу документації.

КРОК 8.

ПІДГОТОВКА ГРУПОВОЇ ПРЕЗЕНТАЦІЇ

Заключним етапом вашого проєкту буде підготовка презентації у Power Point і виступ із нею перед аудиторією. Рекомендований час для виступу з презентацією – 20 хвилин, більш детальну інформацію щодо цього вам надасть ваш викладач. Ваша презентація повинна містити такі компоненти:

1. Поясніть проблему. При визначенні проблеми важливо продемонструвати, що вона реально існує. Найкращий спосіб зробити це – навести факти, дані та приклади, які були виявлені завдяки проведеному вами дослідженню. Також будьте готові до того, щоб просто пояснити, у чому полягає сутність обраної вами проблеми, тим, хто мало про неї знає.
2. Опишіть, яким чином проблема пов'язана з 4-ма основними темами курсу.
3. Опишіть проєктну пропозицію (цілі, заходи) щодо вирішення проблеми, яку визначила ваша група. Поясніть, чому ви вважаєте, що це найкращий підхід до вирішення проблеми.
4. Опишіть ваш план дій (заходи, кроки) з просвітницької й адвокаційної діяльності, який був обраний вами для реалізації. Не забудьте включити сюди інформацію про зацікавлені сторони та цільову аудиторію.
5. Поділіться досвідом реалізації заходів і поясніть, чому ви обрали саме їх. Крім того, оцініть ефективність ваших дій та поясніть вашу оцінку.
6. Наведіть аналіз тих факторів, які сприяли і заважали успішному досягненню ваших цілей.
7. Опишіть кроки, які, на думку вашої групи, необхідно ще зробити, щоб реалізувати вашу проєктну пропозицію повністю.

Під час підготовки до презентації варто поміркувати над тим, як подати інформацію, щоб захопити увагу аудиторії. PowerPoint може стати корисним при створенні презентації, однак ефективним інструментом він стане, якщо ви будете дотримуватися таких простих порад:

- Менше – краще: обмежте кількість тексту на кожному слайді до кількох ключових фраз або фактів. Якщо презентація містить забагато тексту, аудиторія буде витрачати час на читання слайдів і не слухатиме вас.
- Слайди не є вашою презентацією. Інформація на слайді повинна ілюструвати те, про що ви говорите, але не повинна заміщати вашу промову. Слайди PowerPoint повинні використовуватися для зацікавлення аудиторії, щоб вона звернула увагу на інформацію, яку ви представляєте.
- Слайди повинні привертати увагу аудиторії, тому кольорова гама та анімація можуть бути корисними, водночас вони не повинні відволікати аудиторію. Якщо на слайдах буде надто багато кольорів і анімації, аудиторії буде складно сприймати інформацію, тому слухачі можуть перестати стежити за тим, про що ви розповідаєте. Використовуйте ці засоби помірно й тільки для того, щоб зацікавити аудиторію.
- Візуальні матеріали можуть бути дуже потужним способом привернення уваги аудиторії. Проте складні й деталізовані зображення, як, наприклад, таблиці з даними, можуть потребувати від аудиторії значної концентрації, відволікаючи її увагу від презентації.

КРОК 9. ПРЕЗЕНТАЦІЯ ПРОЄКТУ І ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ

Ваші одногрупники є аудиторією, із якою ви хочете поділитися своїми знаннями про проблему. Дуже важливим є те, як ви спілкуєтеся зі своєю аудиторією. Ви маєте говорити голосно, чітко й в напрямку слухачів. Установіть зоровий контакт із людьми, які вас слухають, і звертайтеся до різних частин аудиторії, щоб усі почувалися залученими. Якщо ви використовуєте нотатки під час своєї презентації, не забувайте підтримувати зоровий контакт з аудиторією. Дайте аудиторії зрозуміти, що проблема, про яку ви говорите, важлива, продемонструйте, що вона вас хвилює. Уникайте монотонної мови або тону, який свідчить про відсутність інтересу з вашого боку. Якщо ви самі не переймаєтеся проблемою, ваша аудиторія теж не буде зацікавлена. Передусім, попрактикуйте свій виступ перед тим, як його представити. Практика додасть вам упевненості, а впевненість допоможе вам говорити переконливо.

Критерії оцінювання студентського проєкту наведено в Додатку 2.

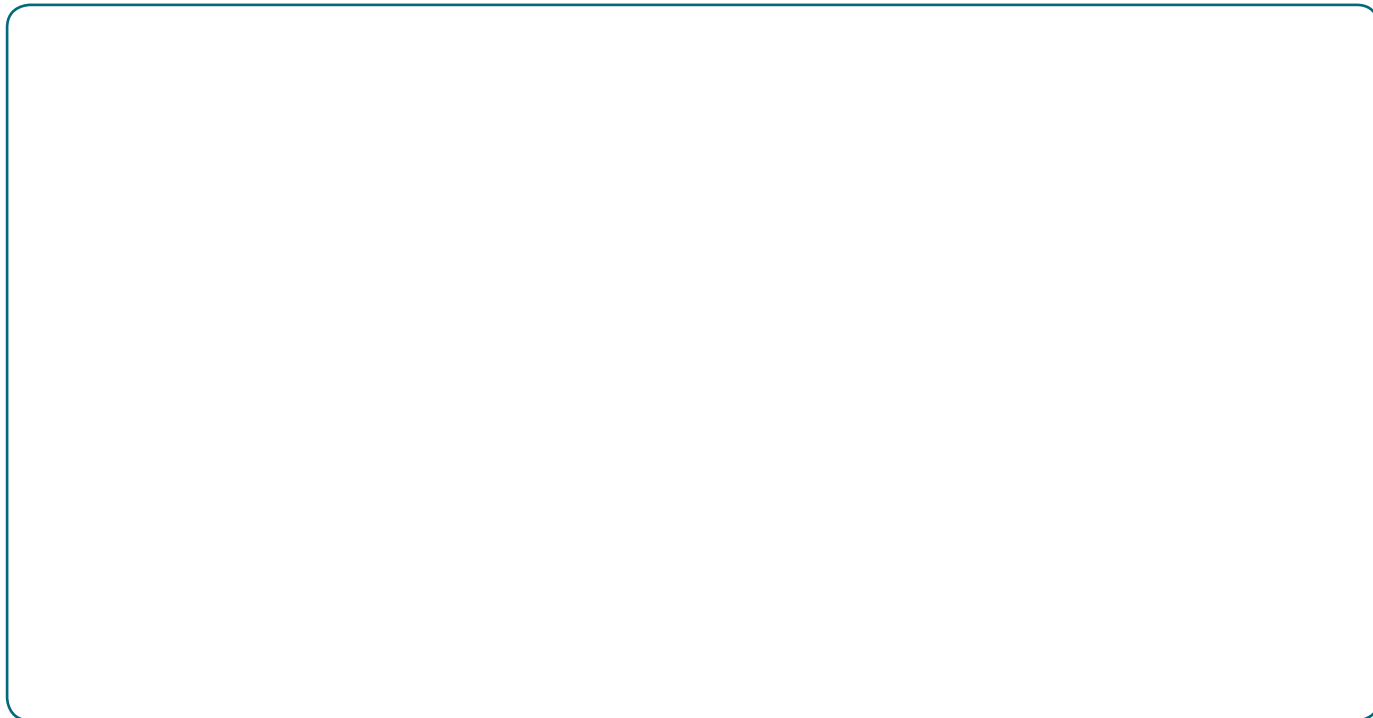
КРОК 10. ІНДИВІДУАЛЬНА РЕФЛЕКСІЯ ЩОДО ДОСВІДУ, ОТРИМАНОВОГО В ПРОЦЕСІ РОБОТИ НАД ПРОЄКТОМ

Знайдіть час, щоб пригадати, як ви почали вивчати цей курс і працювати над проектом. Спробуйте згадати, як ви почувалися і як ви оцінювали свою здатність змінити ситуацію та що думали про демократичну систему, у якій ви живете. Після цього проаналізуйте, чи змінилося це впродовж курсу, а також спробуйте визначити як і чому. Якщо на початку курсу у вас не було сформованих ідей, подумайте про свій досвід і про те, як він вплинув на вас. Прорефлексувавши, заповніть фінальний *Робочий аркуш 14 – Рефлексія щодо мого досвіду*.

РОБОЧИЙ АРКУШ 14 РЕФЛЕКСІЯ ЩОДО МОГО ДОСВІДУ

1. Чи змінилися мої погляди на власну роль у суспільстві? Як змінилися мої погляди? Які аспекти цього досвіду можна пояснити цими змінами? Якщо мої погляди на мою роль у суспільстві не змінилися, якими чинниками, на мою думку, це було зумовлено?

2. Чи змінилося те, як я оцінюю себе? Чи виявив / виявила я в собі позитивні риси або характеристики під час процесу? Чи виявив / виявила я під час процесу в собі характеристики або риси, які я хотів би / хотіла б змінити?

3. Що я дізнався / дізналася про те, як робити зміни в суспільстві?

4. Як я планую використовувати цей досвід у своєму житті після завершення курсу?

5. Чи є щось, що я зробив би / зробила б інакше, якби я знову брав / брала участь у такому (або подібному) проєкті?

6. Чи є ще якийсь досвід, який я вважаю важливим для себе?

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

КРИТЕРІЇ ДЛЯ ОЦІНЮВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО
ЖУРНАЛУ ДОКУМЕНТАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОГО ПРОЄКТУ

Критерій	Завершено	Коментарі
Дослідження 1. Вибір 1 був чітко задокументований. Обраний метод доцільний для дослідження проблеми. Важливість дослідження було пояснено.		
Дослідження 2. Вибір 2 був чітко задокументований. Обраний метод доцільний для дослідження проблеми. Важливість дослідження було пояснено.		
Дослідження 3. Вибір 3 був чітко задокументований. Обраний метод доцільний для дослідження проблеми. Важливість дослідження було пояснено.		
Дослідження 4. Вибір 4 був чітко задокументований. Обраний метод доцільний для дослідження проблеми. Важливість дослідження було пояснено.		
Дослідження 5. Вибір 5 був чітко задокументований. Обраний метод доцільний для дослідження проблеми. Важливість дослідження було пояснено.		
Просвітницька діяльність/Підвищення обізнаності. Було представлено чітке повідомлення, сформоване на основі отриманої на підставі дослідження інформації. Зв'язок із повідомленням очевидний.		
Просвітницька діяльність/Підвищення обізнаності. Було наведено чітке повідомлення, сформоване на основі отриманої на підставі дослідження інформації. Зв'язок із повідомленням очевидний.		
Адвокаційна діяльність. Обраний метод був релевантним для аудиторії. Повідомлення чітко узгоджено з проблемою та індивідуальними цілями.		
Адвокаційна діяльність. Обраний метод був релевантним для аудиторії. Повідомлення чітко узгоджено з проблемою та індивідуальними цілями.		
Індивідуальна рефлексія. Студент / студентка надав / надали осмислені відповіді на запитання Кроку 10.		

ДОДАТОК 2

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ СТУДЕНТСЬКОГО ПРОЄКТУ

Вимоги проєкту Роботу студентів необхідно оцінювати відповідно до індикаторів, наведених для кожної категорії	5 – Відмінно Студенти продемонстрували глибоке розуміння на високому для студентів ЗВО рівні	4 – Добре Студенти продемонстрували розуміння на середньому/вище середнього рівні для студентів ЗВО	3 – Задовільно Студенти продемонстрували розуміння, що відповідає мінімальним очікуванням від студентів ЗВО	2 – Незадовільно Студенти не продемонстрували володіння матеріалом на рівні, який вимагається від студентів ЗВО
Визначення проблеми Індикатори: <ul style="list-style-type: none"> • Проблема чітко описана й наведено докази того, що відповідна проблема є серйозною й масштабною • Студенти демонструють розуміння історії проблеми • Студенти демонструють розуміння сучасної практики чи політики, пов'язаної з проблемою • Обговорення проблеми чітко пов'язане з темами курсу • Студенти демонструють розуміння різних поглядів зацікавлених сторін на проблему й обговорюють те, на кого впливає проблема 	Виконано всі індикатори з чітким та глибоким розумінням матеріалу	Усі індикатори виконано, але відповіді були слабкими за одним чи двома індикаторами	Більшість індикаторів виконано, але відповіді були слабкими за одним чи двома індикаторами	Індикатори виконано на низькому рівні (або не виконано взагалі), розуміння матеріалу не продемонстровано
Дослідження <ul style="list-style-type: none"> • Наведені потужні докази існування проблеми • Докази взяті з різних джерел • Докази взяті з надійних джерел • Досліджено кілька різних поглядів на проблему 	Виконано всі індикатори з чітким та глибоким розумінням матеріалу	Усі індикатори виконано, але відповіді були слабкими за одним чи двома індикаторами	Більшість індикаторів виконано, але відповіді були слабкими за одним чи двома індикаторами	Індикатори виконано на низькому рівні (або не виконано взагалі), розуміння матеріалу не продемонстровано

<p>Пропозиція для вирішення проблеми</p> <ul style="list-style-type: none"> • Пропозиція становить собою чітке та логічне бачення способу вирішення проблеми • Пропозиція чітко пов'язана з дослідженнями студентів • Студенти розглянули багато чинників і врахували різні погляди на проблему під час складання пропозиції • Пропозиція є реалістичною з огляду на дослідження студентів, сутність проблеми й наявні ресурси • Студенти описали фактори, які сприяли успішному досягненню цілей пропозиції • Студенти описали наявні обмеження стосовно досягнення цілей пропозиції • Студенти висловили ідеї щодо дій, які мають бути втілені в життя для того, щоб повністю реалізувати пропозицію 	<p>Виконано всі індикатори з чітким та глибоким розумінням матеріалу</p>	<p>Усі індикатори виконано, але відповіді були слабкими за одним чи двома індикаторами</p>	<p>Більшість індикаторів виконано, але відповіді були слабкими за одним чи двома індикаторами</p>	<p>Індикатори виконано на низькому рівні (або не виконано взагалі), розуміння матеріалу не продемонстровано</p>
<p>План дій</p> <ul style="list-style-type: none"> • Студенти навели приклади просвітницьких заходів, які вони реалізували для підвищення обізнаності про проблему • Студенти пояснили заходи з адвокації, які вони реалізували, щоб забезпечити вирішення проблеми • Заходи були спрямовані на коректно визначену цільову аудиторію 				

<ul style="list-style-type: none"> • Адвокаційні дії обґрунтовано були пов'язані з органами влади або особами, які можуть впливати на зміни в потрібному напрямі • Дії були переконливі, а дані або факти використовувалися ефективно 				
<p>Презентація</p> <ul style="list-style-type: none"> • Інформацію було чітко представлено • Студенти продемонстрували якісну і переконливу аргументацію щодо своєї пропозиції • Доповідачі були підготовлені та поводитися впевнено • Були продемонстровані ефективні навички проведення презентації • Усі члени групи взяли участь у презентації 	Виконано всі індикатори з чітким та глибоким розумінням матеріалу	Усі індикатори виконано, але відповіді були слабкими за одним чи двома індикаторами	Більшість індикаторів виконано, але відповіді були слабкими за одним чи двома індикаторами	Індикатори виконано на низькому рівні (або не виконано взагалі), розуміння матеріалу не продемонстровано

